

К Н И Ж И Ц И

ЗА

ПРОЧИТАТЕ

Съ беллетристическо, техническо, научно и забавително
съдържание.

• **КНИЖКА ПЪРВА.**

ИЗДАНИЕ И ПЕЧАТЪ

НА

КНИЖАРНИЦАТА

К. Г. САМАРДЖИЕВЪ & С-ИЕ

Въ Солунъ и Прилѣвъ.

معارف عمومیہ نظارت جلیلہ سنک ۱۳ شعبان ۱۳۰۶ و ۳۰ مارت
۳۰۵ تاریخلی و ۱۱۶ نومرولی رخصتنامہ سیلہ سلا نی کده صالواطور
موراطورى مطبعہ سنده نشر و طبع اولمشر .

Солунъ

Скоропечатница на С. МУРАТОРИ & С-ИЕ.

1889.

ВУЙКА МИ И АЗЪ.

Майка ми — Богъ да я прости — често ми разказваше, какъ Гено Цицията, чорбаджи Гено, станалъ на кара-конджо и ходи по таванитѣ, и плаши хората, брои си по цѣла нощъ паритѣ, и си кърпи кисията. Азъ не вѣрвахъ. Па какъ ще да вѣрвамъ, кога бѣхъ свѣршилъ вече петия классъ! — Ехъ, синко, не бива го вашето учение, то ви прави невѣрници, то ще свѣта развали — ми говорѣше майка ми. Азъ се смѣхъ.

Уйка ми бѣше старъ човѣкъ, много ходилъ, и много видѣлъ, и много патилъ. Цѣлата улица го почиташе. Върви уйка ми изъ улицата, понагърбилъ се отъ старини, подпира се съ тоягата си, а женитѣ, насѣдали покрай вратниците, ставатъ му на крака. — Добъръ ви день, моми и невѣсти! Прѣдете ли, прѣдете ли?

— Далъ ти Богъ добро, дѣдо Мишо! — му отговарятъ. Прѣдемъ ами . . . ? Трѣбва да се работи.

— Старъ човѣкъ, сестро, и пакъ се не прѣдава — говорѣше Вела Петровица на другаркитѣ, слѣдъ като отмина уйко ми.

— Сичкитѣ му жби стоятъ — викаше баба Неда — като на дѣте му сж жбитѣ: здрави, чисти, бѣли. Дѣ сега такива хора! Какъвъ бѣше Мишо на млади години, да сте го видѣли тогава! Юнакъ, левентъ, хубавецъ, гиздавецъ, да го гледашъ да му се не нагледашъ!

— Ами сега, бабо, нѣма ли хубави момци? — Обади се една друга невѣста — не виждашъ ли ги, кога отиватъ въ недѣля на хорото съ засукани мустачки, прибранички, съ накривени капи? . . .

— Тия ли пърдловци, сегашнитѣ? Не бива ги колко слива чървива. Исние половина ока вино и полудѣй, събере всичката улица! Ехъ, нѣма ония врѣмена. Видишъ ли го то-зи дѣдо ти Миша! Единъ бѣлъ котелъ вино испиваше и о-

ко му не трѣпка. Кога се качеше на Хаджиевия конь, земята трѣпереше подъ него!

Тѣй си приказваха женитѣ за едноврѣмешнитѣ и сегашнитѣ ергене, а уйка ми отмина, отвори нашата вратница и влѣзна въ двора ни. Майка ми сѣдѣше подъ орѣха, прѣдеше си, азъ до нея. Прѣнирахме се за корокоджовцитѣ.

— Добъръ день ти, невѣсто!

— Далъ ти Богъ добро, байо! Отъ кога ни недохождашъ вече? Ти ни забрави.

Майка ми стана и подаде едно малко столче на уйка ми. Той сѣдна.

— Вчера не съмъ билъ у васъ и ти почна да ми се карашъ. Какъ минувате, какво ви прави ергенина, учи ли, учи ли? Книгата е добро нѣщо!

— Учи, ами какво ще прави? Ама право да ти кажа, байо, не ми се допада мене толко това сегашно учение.

— Не ти се допада зеръ — казахъ азъ — не ти се харесва тебъ, защото азъ не ти вѣрвамъ въ приказкитѣ, въ караконджовцитѣ.

— Какво, какво — попита уйка ми — въ що не вѣрвашъ?

— Азъ му разказвамъ за Гено Цицията, дѣто бѣ се опѣлтилъ, какъ плашене цѣлата улица тукъ, а той се смѣе. Дѣте нали е! Книгата му казвала, че такива работи не ги имало по свѣта.

— Не сърди му се, Кърстяно, той е още младъ, не си е още доучилъ. Той ще порасте, ще чуе, ще види и ще повѣрва.

Азъ се докачихъ, бѣхъ обиденъ, искахъ да възразя на уйка си, да му дамъ да разбере, че хубаво зная тѣзи работи, нѣ той ме прѣваря.

— Райко, слушай уйковото, слушай що ще ти раскаже уйка ти, пакъ ако обичашъ вѣрвай, ако не — воля твоя. Азъ — пое добрия старецъ — бѣхъ вече на 24 години момакъ, дѣте не бѣхъ, мустаки бѣхъ засукалъ. Слугувахъ у Хаджи Недо. Хаджи Недо бѣше по онова врѣме първия човѣкъ у града ни. Кой можеше тогава да попрѣчи приказката на Хаджията?

Голѣмъ приятель бѣше Партения на Хаджията. Партения безъ Хаджията нищо не вършеше, пакъ и Хаджията, ако не види два дни дѣда Партения, пукваше се отъ мъка! Повна, единъ пътъ свѣтиня му бѣ отишълъ по селата да освещава църкви нейдѣ и го нѣма цѣла недѣля. Хаджията полудѣ въ къщи, неможеиъ му се явишъ прѣдъ очитѣ! Мжчи се день, мжчи се два, на третия день хулеше и деветата рода на свѣтиня му. — Кждѣ се влачи, проклетия човѣкъ, десетъ църкви да сѣмъ осветилъ до сега и двѣстѣ кисии пари да сѣмъ турналъ въ джоба си вече, ако бѣхъ на негово мѣсто. Хайдукъ, цѣлъ хайдукъ, ще оплени сиромашъта. Ще излѣзе църквата на селянитѣ солена. Нека дойде единъ пътъ, ще го питамъ азъ, кждѣ се скита проклетника, брадата му ще искуба! Михале, ей хайто, кждѣ си?

— Чуя, отговорихъ азъ и скоро се качихъ при хаджията.

— Чуешъ ха, обесникъ ни единъ! Чуешъ, ама не хашъ! Скоро стѣгни врания конь за менъ и алестия за тебъ. Тури голѣмитѣ дисаги и двѣтѣ бѣклици отъ поланския пелинашъ, чуешъ ли? Нѣколко суджука и единъ бутъ настърма. Бутъ съ рибицата. Хубаво да изберешъ ха, че ще ти строша ржцѣтѣ! Сирене, земи и двѣ три глави червенъ лукъ, малко чесанъ, и солъ, и пиперъ. Ей сега е, това ще го направимъ, скоро!

Азъ поидохъ да испѣдня това, което ми каза.

— Ей хайто, тамбурата да земенъ, — изтърме Хаджията по мене.

— Чувамъ, — отговорихъ.

Стегнахме конетѣ и търгнахме по селата да търсимъ свѣтиня му.

Тукъ Партения, тамъ Партения, едвамъ го намѣрихме на втория день у село Влаховъ-Долъ. Тамъ е на Бутунята.

Стигнахме вечерята въ селото, на другия день цѣлото село излѣзе съ неводъ *) за риба. Хаджията газеше изъ водата, съ селянитѣ заедно оправя мрѣжата, викаше, кряскаше, хулеше, дига шумъ до небето. На свѣтиня му послале на брѣ-

*) Неводъ е голѣма мрѣжа за ловение риби.

га подъ сѣнка. Седи и пуши дълъгъ чибукъ. Сума риба се налови тоя день. На вечерята цѣлото село бѣше въ дома на старѣйшината. Вино, риба, ядене, пиене, колко ти душа иска. Хаджията удари тамбурата, че като се изви едно хоро, та се търсеше цѣлото село.

Веселъ човѣкъ бѣ хаджията. Кой го не знае него, цѣлата каза го повни. И Партения бѣ веселъ. Той правеше смѣхории, кога бѣше на самѣ съ хаджията, а прѣдъ хората смиренъ, кроткъ като ягне.

На сирни заговенки, дѣдо Партения бѣше гостъ на Хаджи Недо. Тѣ само двамината като два вълци. Хаджията имаше само една дъщеря, която бѣ се пристанала на Вълко Вихрията. Луда лудария бѣ тя. По-луда отъ баща си. Бѣгà отъ него, пристана се на Вълко и ги вѣнча отецъ Серапионъ на манастира Св. Иванъ. Хаджията я проклѣ, о-семъ години се бѣха поминали и хаджията още не бѣ се срещналъ съ нея. Баба хаджийка одавна бѣ умрѣла. И тѣй дѣдо хаджия и дѣдо Партения сами самененки като два вълци, червени вратове като чешмеджийски кюнци отъ голѣмия калѣпъ. Дѣдо хаджи бѣ късъ, нѣ дебелъ, двоенъ подбрадникъ, голѣми черни очи, гѣсти свити вѣжди, дълги мустаци. Промешалъ бѣ вече, много бѣли косми имаше по главата му. Като сега го гледамъ прѣдъ очитѣ си. Дебели бърчки по челото. А дѣдо Партения бѣ хубавецъ, високъ, плещестъ, черна брада, черна кждрава коса. Очитѣ му бѣха винаги подбухнали, лицето червено като керемида. Когато дѣдо хаджия бѣше пийналъ повечко, той наричаше Партения манастирски котаракъ, а пакъ дѣдо Партения думаше на Хаджията воденичарски пълхъ. Шегуваха се.

И така дѣдо Партения бѣ гостъ на хаджията. Яднаха, пийнаха, поразвеселиха се, пийнаха още, станаха още по-весели. Чаши голѣми, по половинъ ока ще събере едната. И какво вино! Тригодишенъ пелинашъ! На камъкъ да го сипешъ, ще го разеде. Хаджията бѣ испеченъ на пиението, той захаче съ устата си половякъ котелъ, пълень съ вино, дигне го отъ земята и смуче, смуче като смокъ! Нѣ и дѣдо Партения не падаше по долу.

— Ехъ, хаджи, хубаво вино имашъ хаджи, пори пу-
щината като клепано рало!

— Тригодишенъ пелинашъ е, Партения, ти въ Мора
такъво вино не си и сънувалъ! Хаджията не държи лоша-
ва стока въ къщата си. Михале, ей хайто, ела тукъ!

Азъ влѣзнахъ.

— Вино, скоро вино донеси, извади една рибица па-
стърма, хубава да избереши ха, пѣси сине, хубава, крѣжка,
че стария хаджия зяби нѣма.

Наточихъ вино, донесохъ пастърма.

— Отвори прозорцитѣ, топло е пустинята, като въ ба-
ня е топло.

— Вънъ е много студено, дѣдо хаджи, ще истинете.

— Гледай го ти пѣсия синъ! Отъ дѣ знаешъ че ще
истинемъ? Не съмъ мекушавъ гъркъ да истина. Дѣдо ти Пар-
тения е испеченъ като стомана. Въ леда да го пѣхнешъ, нѣ-
ма да истине!

— Дай ми тамбурата!

Дадохъ му я. Хаджията намѣсти пердетата и удари те-
ловетѣ, па викна та запѣ:

Леле, Яно, леле хубаво момиче,

Леде, Яно, леле цвѣте кокиче!

Кой ще тебе, Яно, пиле, да прѣгърне?

Кой ще твое лице да цѣлуе?

— И ху! и ху ха! е хе! Провикна се дѣдо Партения
съ своя страшенъ грѣмливъ гласъ. Думъ! Думъ! Дѣдо Пар-
темия удари единъ прозорецъ и стѣклата съ черчеветата се
распрѣснаха дори въ двора на Димо Соления.

Лицето на светиня му се аленѣеше като божуръ, потъ
течеше отъ него. А хаджиевия гласъ ехтеше прѣзъ третата
махала. Чуденъ гласъ имаше хаджията!

— Хаджи, хаджи, я удари раченицитѣ! викна дѣдо
Партения.

Хаджията прѣмѣсти пердетата, съблече си и антерията,
и чукна теловетѣ и пакъ запѣ на хорѣ:

А бре старче, бре магарче,

Какво търсишъ низъ момитѣ,

Като бѣлѣ пърчѣ нязѣ козитѣ?
Дѣдо Партения се съблече, че като се развърте! Ехъ, брате, такъвъ хороигрець не съмъ виждалъ! Това още нищо, слушай понататѣкъ, да видишъ девето чудо.

— Михале, ей хайто! — извика хаджията. Азъ влѣзнахъ вѣтрѣ, примрѣлъ отъ срамъ. Па срамъ ме бѣше, ти какво го мислишъ, архимандритъ хоро да играе.

— Държъ се за дѣда си Партения. Ха да те вида юнакъ ли си! Държъ бре нехранимайко!

Азъ се замързнахъ на мѣстото си, нѣ Партения ме сграби за поеса и щѣ не щѣ хоро ще играя. Съ какъвъ чловѣкъ хоро съмъ игралъ!

— Бре, Байо — извика майка ми — бива ли го това! Декъ се е чуло и видѣло свещенъ човѣкъ хоро да играе!

— Чуло не чуло, невѣсто, това е. Байо ти е хоро игралъ съ Партения. Това още нищо, слушай понататѣкъ, да видишъ моята глава що е патила.

Търснахме му ние съ дѣдо Партения едно хоро, па седнахъ на софрата, пийнахъ повечко, станахъ веселъ, па забравихъ и срамъ, и грѣхъ и всичко.

— Партения, — каза Хаджията — знаешъ ли какво съмъ намислилъ?

— Казвай Хаджи.

Можете ли, Партения, да се прѣборите съ Михалко, съ моята Хайта? Тебъ те бива, Партения, за харамъ башиа; ти не си роденъ за калугерь. Прѣборете се съ Мишо. Кой надвие, ще земе моя врания конь, за 24 жълтици съмъ го купилъ!

— Хаджи, ще се повърнешъ — каза Партения — и очитѣ му свѣтнаха, наистина, като на манастирски которакъ. — Ще се повърнешъ Хаджи!

— Партения! Дѣто плуе Хаджията, той не лиже! Това е хлѣбъ, видишъ ли? Хаджията зема единъ кѣсъ, хлѣбъ, цалува го — въ главата да ме убие, ако се повърна.

Партения рипна като яре.

— Ставай, Мишо хѣ, ставай! Държъ се хубаво хѣ, хубаво се държъ!

Азъ бѣхъ така забърканъ, щото не знаехъ що права. Пелинаша на хаджията бѣше зашамадилъ главата ми. Ушитѣ ми ручеха като гайдарско ручало. Врания конь на Хаджията се мѣрна прѣдъ очитѣ ми, и азъ скогнахъ отъ мѣстото си. Хванахме се съ Партения и борбата се начала.

Хаджията залуши чибукъ, сви краката си на шилтето, облѣгна се на стѣната и гледаше борбата.

Партения якъ като бикъ, нъ и азъ не бѣхъ слабъ. Съ зжбитѣ си дигахъ воденичарско бreme 120 оки! Борбата се продължава. Отъ Партения тече потъ като дъждъ. Никой се не подава. Азъ почнахъ да се сумнявамъ, усѣщахъ добръ якитѣ ржцѣ на светиня му; нъ врания конь! Врания конь се мѣрна на очитѣ ми, азъ замижахъ, събрахъ всичитѣ си сили, на Партения ребрата припукаха и въ мигъ той се обърна на подътъ на долу съ гърба си!

— Аферимъ бре Хайто! ти ще яздишъ врания конь, да ти е честитъ! Гърмѣше Хаджията, станалъ отъ мѣстото си, лицето му свѣтеше като пълна мѣсечина.

— Надви ма, — пробърбори Партения, — надви, надви! Силенъ мъжъ, якъ мъжъ и въздахна тежко.

— Ставайте да идеме при вранчо, — каза Хаджията — намѣтна си кюрка и излѣзе изъ вратитѣ. Партения по него, азъ подирѣ. Азъ бѣхъ тъй забърканъ, ошемеденъ, щото не разбирахъ, що се вършеше около ми.

Слезнахме у яхъра

— Михале, стѣгни вранча!

Азъ скоро патъкмихъ коня.

— Отвори вратитѣ!

Отворихъ ги.

— Качи се на коня!

Качихъ се.

— Хайде сега, бре Хайто, варви кждѣ ти очи виждатъ! Язди вранча съ живо и здраво! Да го яздишъ по сѣденки, по прѣденки, по момини калески! Утрѣ си свободенъ, цѣлата недѣля ти давамъ, до велики заговенки, ходи кждѣ щѣшъ! Ахъ младини, младини! Дѣ сж младитѣ години? За стария, оплулия Хаджия не е вече врания конь. Хайде, у добъръ часъ!

Като свѣткавица извъркнахъ на улицата. Главата ми ручеше, ушитѣ ми пищѣха, кървѣта скачаше по жилитѣ ми!... Райко, вървашъ ли що ти казвамъ? Райко, знаешъ ли, че тоя вранъ конь на Хаджията ме съсипа! Тоя конь ме направи невъртокъщникъ? ... 10 години го яздихъ, конь бѣше, дяволски конь. . . .

— Азъ всичко това втѣрвамъ, уйчо, всичко това може да стане. Какви по-голѣми лошабини сж правили по нашенско тѣзи лъжливи Божи служители!

— Райко, грѣхота е, сине. Не приказвайте такива работи за духовнитѣ човѣци.

— Охъ, Кърстяно, остави ги тия дяволе, тѣ не сж божии човѣци. Отъ тѣзи гърчуля бѣ свѣта пропищѣлъ на врѣмето си.

— Ами отъ дѣ бѣше твоя Партения?

— Отъ Мора казватъ, кой го дяволъ знае отъ дѣ бѣше! Той билъ голѣмъ хайта на врѣмето си. Ходилъ хайдукъ, каписъзинъ. Свѣта пропищѣлъ отъ него по Драмско. Послѣ станалъ сеизинъ на единъ владика. Три години му билъ сеизинъ, обикналъ го, покалугерилъ го и най-послѣ го направилъ архимандритъ. 50 кесии пари бѣ далъ за това. Това бѣше Партения.

— Е, ти вървашъ, Райко, хж; вървашъ що ти казахъ до сега. Добро, послушай понататъкъ.

Подиръ година врѣме Партения умрѣ отъ далакъ--дяволската пришка. За три дни умрѣ. Викаха бабички, врачки, екиме, билери; нищо не можаха да му помогнатъ. Скъсале му се днитѣ!

Азъ се стояхъ у хаджията. Такъвъ господарь мжно се нахожда. Макаръ че бѣше възсалудничавъ, напжти му дохождаха чудни и дивни мисли въ главата, и тогава сбѣгай, не се вескай прѣдъ очитѣ му! Хули, бие, вика, крѣщи, а послѣ единъ часъ човѣкъ като медна билка: добъръ, благъ, слаткодуменъ до нѣмай кждѣ. Азъ му бѣхъ привикналъ, и той ми бѣ привикналъ, и ние бѣхме нераздѣлими. Нъ Хаджията бѣ вече старъ човѣкъ. 70-тѣ бѣха му кълцнали. Почна да нехае, да испада. — Михалко, сине, — викаше ми той — не би-

ва ме вече! Ръцѣтъ трѣперятъ, краката не държатъ, ушитѣ не слушатъ скоро ще се свърши и съ мене. Богъ да го прости! усѣща се, че скоро ще умре.

Единъ день ме накара та повикахъ попъ Стояна. Уменъ човѣкъ бѣ попъ Стоянъ. Не пиеше ни вино, ни ракия. А дѣ ще го намѣришъ ти сега попъ да не пие! Рѣдко бива такъво нѣщо. Попъ Стоянъ не пиеше и само него Хаджията пущаше въ кѣщата си.

Приказваха си двамата на самѣ дълго врѣме. Попъ Стоянъ си утиде. На другия день Хаджията бѣ още по-злѣ. Дойде дъщеря му, цѣлува му ръка и той я опрости. Дойде зетъ му и той му цѣлуна ръка. Прѣмириха се. Хаджията не лѣга. Нъ до вечерята стана много злѣ и прѣзъ нощта умрѣ, обиколенъ отъ всичкитѣ си слуги, дъщеря си и зета си. Плакахме синца. Добъръ бѣше, Богъ да го прости!

Погребението стана съ много свѣтъ. Всичкитѣ попове, всичкитѣ псалтове, всичкитѣ дѣца отъ школото, еснафитѣ и много още народъ.

На третия день дойде попъ Стоянъ да прочете на помената. Дойдоха съ него и други още старци, събраха всичкитѣ слуги, дъщерята и зетътъ и отвориха една книга запечатена.

Попъ Стоянъ чете:

Азъ, грѣшни рабъ Божий, поклонникъ Недо Димитровъ, въ тая книга показувамъ, какво да стане съ моя имотъ.

На дъщеря си оставамъ голѣмата кѣща съ покѣщнината и съ половина отъ дворътъ, и съ лозята, и съ ливадитѣ, и съ чивлика на Бабино и пари 20 хилядо гроша.

На църквата оставамъ двата дукияна и 10 хиляди гроша; на школото оставамъ чисти пари 10 хил. гроша; на Маринъ оставамъ колата и биволитѣ, що ги много обича и хилядо гроша пари да се ожени. На Михалко — малката кѣща съ покѣщнината и съ другата половина отъ дворътъ и съ яхъра да си държи коня, и лозето у Куманица, и 1500 гроша пари да се ожени; на Гено и на Петъръ — по 1000 гроша пари; на баба Неда да се купи една кѣщница за 500 гроша и да я храни дъщеря ми до смъртъ. Мария

да я ожени дъщеря ми и да ѝ даде лозето у Голата Поляна и 400 гр. пари. Останалитѣ пари ще ги земе попъ Стоянъ и ще ги раздаде по сиромаси, както намѣри за мунасиѣ.

Това бѣше то.

Азъ се прѣселихъ въ малката кѣща, а въ голѣмата прѣмина дъщеря му съ мъжътъ си.

Въ дома си азъ рѣдко се върцахъ.

Днесъ по колибитѣ, утрѣ по свадби, другъ день по сѣденки, по пристанушки Днитѣ течеха, а азъ за нищо се не грижѣхъ. Рѣдко спѣхъ у дома, върцахъ се често посрѣдъ нощъ, нѣкой пѣть по първи пѣтли, а много често у зори! Нѣма да ми е жалъ, отергенувалъ съмъ си до воля. Шестъ години ергенувахъ. Колко пѣти съмъ затварялъ за своитѣ лудории и колко пѣти ми е строшена главата! Всичко, всичко се забравя. Когато човѣцитѣ печелѣха и тичаха и за кѣща налѣгаха, азъ лудувахъ! Нъ, се едно Никой нѣма златото и среброто въ гробъ да отнесе!

Уйка ми спрѣ за нѣколко минути. Майка ми си прѣдеше. Азъ учаквахъ съ голѣмо нетърпение краятъ на уйчовия си разговоръ.

Слънцето бѣ вече зашло. Почва да се стъмнува. Бѣше пролѣтъ. Студенъ вѣтъръ почва да подухва.

— Да влѣземъ въ кѣщи, — каза майка ми — ще накладемъ огънь и ще си приказвате.

Влѣзохме въ кѣщи. Нашето огнище е голѣмо. На три малки столчета насѣднахме около огнището. Майка ми натури сухи трески, и огънятъ на часа пламна. Уйка ми си напълни лулата съ тутювъ, тури единъ въгленъ отгорѣ ѝ, запусти и почна разказътъ.

— Единъ день — започна той — азъ си дойдохъ дома късно, много късно, около полунощъ. По улицитѣ тихо, гласъ се нечува, като че ли прѣзъ гробища минавашъ. Бѣше облачно, вѣтровито. Чернитѣ облаци бѣгаха прѣдъ вѣтара като дяволе. Отъ врѣме на врѣме свѣткавицата ми освѣтляваше пѣтя. Вранчо пърхти, не върви хубаво, като че ли се плашѣ отъ нѣщо. Спира се, взурепи се, пърха съ ноздритѣ си. А азъ отивамъ безъ всякакъвъ омишлѣтъ. Отъ нищо се не боехъ. За чудо на дружината си азъ си поехъ коня вода посрѣдъ нощъ на самодивския изворъ.

— Стигнахъ у дома, свалихъ отъ коня сѣдлото, изтрихъ му потѣта, — добиче е, трѣбва да се гледа, — дадохъ му сѣно и затворихъ яхъра, а коня сѣ плаховитъ, немирень! Отидохъ да лѣямъ и усѣтихъ нѣщо като страхъ. Угасвамъ свѣщѣта и се услушвамъ. Чувамъ тамбура свирѣ. Търпки прѣминаха прѣзъ менъ. — Това сж нѣкои приятели, помислихъ си азъ, пияни, дяволитѣ да ги взематъ, посрѣдъ нощъ ми идатъ на гости! Подиръ малко чувамъ пѣсень. Гласъ мене познатъ. Студентъ потъ обля челото ми, азъ се здървихъ на мѣстото си. Гласътъ на хаджията, тамбурата на хаджията! Ето го и самия хаджия влиза въ двора, свирѣ и пѣе. Почърнѣлъ, погрознѣлъ, съ подбрадникъ, като го внесохме въ гроба. По него иде Партения. На вратѣтъ му дебелъ синджиръ и герданъ съ звънци. Страхотия! На Партения на врата дяволъ, обсѣгналъ го. Дяволъ! Райко, дяволъ, чиста сатана! Като сега го гледамъ: кози роги, коза брада, магарешка опашка, орлови ногѣ. Черенъ като главня! Кървѣта замързна въ жилитѣ ми. Язикътъ ми се сгърчи. Стоѣхъ като гърмнатъ.

— Скокна дявола на земята. Хаджията засвири ржченицитѣ и Партения почна хоро да играе. Синджирѣтъ трещи, звънциѣтъ рѣмѣтъ, тамбурата звънти, на хаджията гласѣтъ трѣпере, а Партения? Боже, Господи! (Тукъ уйка ми се прѣкърсти, майка ми тоже). Партения скача, та земята трѣпери.

Дяволѣтъ махна съ ржка. Тамбурата спрѣ. Светиня му си триеше потѣта отъ челото. Азъ се посъвзѣхъ. Зимахъ пищова. Ще гърма, мислѣхъ си, ако дойдатъ кждѣ мене.

— Божицке мили — извика майка ми, като отпуши врѣтеното — на какъ смѣеше на дяволъ пищовъ да теглишъ, бои ли се дяволъ отъ куршумъ?

— Менъ ми дойде тоя си часъ на ума, че това не е добро. Трѣбваше да се кърстя и да се моля.

— Ха тѣй, моли се, кърсти се — каза майка ми и гледаше втренчена на уйка ми.

— Моли се — каза уйка ми — то лесно; ами какъ да се моля? „Вѣрую“ незнамъ, „Слава тебе Боже нашъ“ незнамъ, „Отче нашъ“ незнамъ. Кждѣ ми бѣ на умъ дохожда-

до молитва да уча! Па и кждѣ можехъ да ги уча. Книга не знаехъ, и пакъ въ църква не бѣхъ ходилъ отъ смъртта на хаджията!

— Михалко, Мишо, скоро излизай! раздаде се гласътъ на хаджията. Азъ наново се удървихъ.

— Излизай бре хайто, излѣзъ да се прѣборишъ съ дѣда си Партения!

— Е, тукъ азъ съвсѣмъ се загубихъ Нъ изведнѣжъ, като че ли нѣкой пошушина на ухото: кърсти се, кърсти се, викай Бога!

Азъ се напънахъ единъ пѣтъ да извикамъ. Язика ми не шава. Напънахъ се втори пѣтъ и извикахъ що ми гласъ държи: Помагай, Боже! Св. Богородице, Свети Архангеле Михаиле, помощ!

— И какъ ви се чини! Кога си отворихъ очитѣ, всичко липсало: нѣма хаджията, нѣма Партения, нѣма дявола, нѣма врагъ.

— Чу се тропотъ въ голѣмата Хаджиева кѣша. Моятъ гласъ билъ така силенъ, щото се разбудили всички отъ кѣщата. Дойдоха слугитѣ, дойде Вълко, дойде жена му. Уплашили се хората. — Да нѣма хайдуци—вика Вълко и държи пушката въ рѣцѣтъ си. Юнакъ бѣ Вълко! Азъ имъ разказахъ всичко. Всичкитѣ се чудѣха и кърстѣха. До сутринята не лѣгахме. На другия день попъ Стоянъ свети масло въ кѣщи.

— Грѣховенъ е билъ и Хаджията, грѣховенъ — викаше майка ми.

— Кой е, Кърстяно, безъ грѣхове? Синца сме грѣшни — отговори уйка ми.

— Е, какъ ти се чини сега, Райко, обърна се уйка ми кждѣ менъ, ти не вѣрвалъ ли това?

— Не! отговорихъ азъ. Въ дѣйствителностъ такива работи не могатъ да станатъ, понеже не съществуватъ никакви дяволе, никакви караконджовци, и човѣкъ умрѣлъ веднѣжъ, не може излиза изъ гроба си. Науката е доказала това като двѣ и двѣ четири.

— Добро, сега уйка ти лѣже, на ли? уйка ти на 70 години старецъ лѣже!

— Азъ съвсѣмъ не искамъ да кожа, че ти лъженъ. Ти си гледалъ прѣдъ очитѣ си призраци. Тия видѣния не сж истински. Това сж вълнения на мозака. Веднѣжъ тебе ти се е втълпилавъ главата историята съ Партения и Хаджията, и мислитѣ ти сж се повториле прѣдъ очитѣ ти оная нощъ. Струвало ти се е, че виждашъ нѣщо, а въ дѣйствителность нищо не е било.

— Добро, уйковото, твоята наука всичко е извършила твоята книга всичко знае. Нѣма дяволе, нѣма вампири, нали е така?

— Тѣй, отговорихъ азъ.

Ние сме хора прости. Ние вѣрваме всичко, що видимъ и чуемъ. Много, много му не издирваме тънкоститѣ и крайщата. Сега ти ще ме увѣришъ, че нѣма таквизъ работи по свѣта. Нъ не съ книгати ще ме увѣришъ. Пази Боже! азъ книга не отбирамъ. Три годинъ да ми расправашъ за твойтѣ книги, за граматика, за история, азъ тебѣ нѣма нищо да ти отберж. Друго яче уйковото. Сега е тъмно. Още малко ще постоишъ да стане полунощъ. Ти ще си земеишъ тояшката и моята лула. Това е моята лула! у триста я познавамъ. Ще отидешъ въ горната черква, ще влѣзнешъ въ костилницата. На Партения коститѣ сж до срѣдния дирекъ. Надъ тѣхъ свѣти кандило. Ще оставишъ лулата ми до самия дирекъ, и ще се върнешъ назадъ. На ли нѣма дяволе, нѣма вампири, нѣма пѣлтеници, нѣма и отъ що да се боишъ. Земи си и една двѣ книги да ти пазятъ страхътъ.

Е, читателю, какъ ти се чини тебъ това прѣдложение на уйка ми? Утигълъ ли би ти посрѣдъ нощъ въ едно огромно ужасно подземие, гдѣто блѣщукатъ само двѣ три кандила, гдѣто мирише на земя и на смъртъ, гдѣто нѣма нищо друго освѣнъ кости, кости, и пакъ кости. Не зная що би сторилъ ти, ако бѣ на моето мѣсто. Ала менъ ми се не искаше да извърша тоя геройски подвигъ. Не вѣрвахъ, че зло може да ме сполети и боехъ се! проклѣто чувство е страхътъ, ипкой не може се избави съвършено отъ него.

Азъ ако и да бѣхъ малъкъ, ходѣхъ често пжти ноща, но боехъ се, и въ костилницата тамъ ми се не щѣше да ида.

— Костилницата е затворена ноща — отговорихъ азъ.
— Да ме простишъ, уйковото, тя никога не е затворена.
— Байо, ти полудѣлъ ли си та карашъ дѣтето посрѣдъ нощъ по костилницитѣ? — обърна се майка ми сериозно къмъ уйка ми. — Азъ не го пуштамъ да прѣстѣпи прѣзъ прагътъ. Ако той е младъ и не разбира, то азъ още не съмъ изгубила умътъ си.

Майка ми съ своята постѣпка олекчи моето положение.

— Азъ съмъ готовъ да отида — казахъ, като вѣрвахъ, че майка ми нѣма да ме пусне. Дай ми лулата!

Уйка ми се смѣеше.

— По врага ще отидешъ! извика майка ми, стана и заключи вратитѣ.

Уйка ми се смѣеше прѣзъ глава.

— Що крѣскашъ толкозъ? — обърна се той къмъ майка ми — отвори му, той нѣма да отиде. *Такива сж тѣ млади-тѣ, когато е на приказка, тѣ се държатъ хубаво, ама кога дойде за работа, не бива ги.*

К.

ОСТАТЪЦИ ОТЪ ЗВУКОВЕТАЪ ЪМ, ЪН, ЕН, ЕМ ВЪ КОСТУРСКИЙ ГОВОРЪ.

Гдѣто въ старобългарския (старо-църковно-славянския) езикъ намираме **Ж**, тамъ въ разнитѣ славянски нарѣчия има чиститѣ или единѣ отъ чиститѣ гласни звуци: **А, О, У**, а въ българския, освѣнъ тѣхъ, — още и глухия **Ж** (**Ъ**) и двугласия **ОА**; гдѣто въ старобългарския езикъ имало **А**, тамъ въ разнитѣ славянски нарѣчия има пакъ чисти гласни: **Е, А, Я**: старобълг. **мжа**; рус. и сѣрб. **мука**; бълг. **мъка** (пише 'се мжа), **мака, мока, мека** (е отворено, **м** твърдо), **мука**; ст. бълг. **пѣтъ**; бълг. и сѣрб. **петъ** (пишемъ понѣкъдѣ изговаряме **петъ**); рус. **пѣтъ**, чеш. **pat**. Само въ полския езикъ срѣщаме въ този случай носови звуци: **daw** (домб) = **джбъ**, **święto** (свенто) = **свѣто**. Едничкия този фактъ отъ областта на слав. езз. стигаме за да подкрѣпи доводитѣ отъ другитѣ родственни езици индо-германски, и исказа се прѣдположение, че и въ тая областъ, на езикътъ на който първенъ сж били написани прѣведенитѣ отъ равноапостолитѣ църковни книги, казанитѣ звукове сж се произнасяле сжщо тѣй или прилично на туй, както въ полския езикъ: буквата **А** прѣдава звукъ, отличенъ отъ **Ъ** и другитѣ гласни, защото, да не бѣше тѣй, еднакво щѣхъ да се пишѣтъ слогаветѣ **джж** и **дж** въ **неджжнь** и **дждѣ**; сжщо така и **А** не е излишна буква, а изразява особенъ звукъ, какъвто не изразява ниедна друга буква. Слѣдъ врѣме славянската наука се извѣсти, че тъкмо въ отечеството на Свв. Кирилъ и Методий, солунско и битолско, има мѣстности, дѣто **Ж** и **А** се произнасятъ съ носовъ призвукъ, **ЪН, ЪМ, ЕН, ЕМ**: това сж Костурский и Солунский говори, а до нѣйдѣ и съсѣднитѣ имъ Охридский и Велешкий. Това извѣстие потвърди двѣ прѣдположения: едно, че въ старослав. ез. **Ж** и **А** сж имале носово произношение, друго, че той ст. сл. ез., както може да се мисли и по други съображения, е езикътъ, на който сж говорили едно врѣме българитѣ въ югозападна Турция. Ето защо нѣкои учени помисли-

хж, че известията за съществуването на зв. **ън, ъм, ен,**
ем = Ж и А сж лъжовни, тенденциозни. Нъ, тъй като
въ послѣднитѣ години се напечатахж още нѣколко досто-
вѣрни излѣстия, съ които първитѣ се потвърдихж и до-
пълнихж, то сега никой отъ ученитѣ не може да се съмнѣ-
ва, че въ западнитѣ и югозападнитѣ наши гѣвори съще-
ствува таквотъ носово произношение, каквото или почти как-
вото се е обозначавало съ буквитѣ **Ж и А**. При все това,
не само за българската диалектология, нъ и за старосла-
вянския езикъ не е безинтересно да се узнае по този въпросъ
сичко, каквото може да се извлѣче сега отъ езика. И трѣбва
да се прибѣрза. Работата е, че отъ день на день тази осо-
бенность, която се е зачувала въ по силна стѣпенъ само
въ солунско и костурско не за туй, че само тукъ е съща-
ществувала, а за туй, може би, че тия области сж позатѣн-
тени и подалеки отъ пѣтя на търговскитѣ и други нѣкои
движения, (па, като се намиратъ на границата на бъл-
гарскитѣ поселения, и до днесъ сж въ жално положение
спрѣмо образованието), тази особенность на езика, казваме,
тъкмо когато е обѣрнато върху ѣ вниманието, всѣ повече и
повече изчезва. За това, мислж, не е излишно, да се при-
веде долния списъкъ отъ думи съ **ъч, ъм, ен, ем, = Ж, А,**
записани споредъ костурското нарѣчие отъ ученика на Со-
лунската гимн. Н. Темчевъ, родомъ отъ Загоричани. Тойзи
списъкъ съобщава твърдѣ малко (около 20) думи, които да
не фигуриратъ въ прѣдставенитѣ вече отъ Кръстевъ (Пер.
Спис. XV) и Драгановъ (Р. Филологический Вѣсти.), и при
това още се ограничава съ Костурско. Отъ къмъ друга страна
е той интересенъ: 1) съставенъ е независимо отъ другитѣ спи-
съци; 2) извлѣченъ е отъ говоримата рѣчь, която понѣкога
се отличава отъ поетическата (дѣто е въ пѣснитѣ, игритѣ и
др.); 3) ако и той да е непълненъ, нъ показва, до колко е
распространено носовото произношение въ сѣко едно отъ пои-
менуванитѣ села, защото, както ще види читателътъ, надали
ще има едно село, гдѣто сичкитѣ думи съ **Ж и А** въ ко-
ронътъ си да сж запазли носовото произношение; 4) пове-
чето отъ селата, които фигуриратъ въ нашия списъкъ, за

пръвъ пѣтъ излизатъ на сцена по дадения въпросъ: не бѣше, чини ми се, извѣстно, че къмъ Костурскитѣ села, които иматъ **ън**, **ъм**, **ен**, **ем**, принадлежатъ още и слѣднитѣ: Смърдениъ (жъ?)—350 къщи, Косинецъ 250 к., Брѣзница 110 к., Вѣмбелъ 80, Лабаница 60, Рѣля 70, Дрѣновени 70, които носятъ общо название *Кореща* и сж на С. отъ Костуръ; сетнѣ, въ тѣй наричаното *Пополе*: Чурилово 40 к., Хрѣпища (? напомнюва Рупци), — на ю. отъ Костуръ; Олища 60 к., Бѣнбоки 40, Черешница 40, Вѣшени, Маврово *), 5) въ нашия списъкъ е означено ударението, което необходимо е да се отбѣлѣзва винаги при записването на пѣсни, приказки, думи: ипакъ не се знае сѣщинската каквѣна на гласнитѣ. (Особенъ интересъ отъ къмъ тая страна прѣдставятъ говоритѣ: Воденскій, Солунскій, Щипскій, Кумановскій, Кратовскій, и др., на които ударението нѣма единъ законъ, както въ Прилѣпскій, Велешкій, Охридскій).

Прѣдставяме сводъ на сичкитѣ досега извѣстни думи съ **ън**, **ен** и пр. Въ третия стълбецъ помѣстяме думитѣ, които ни набави Н. Т., като отбѣлѣзваме отъ нихъ съ курсивъ тия, за които сега за пръвъ пѣтъ се извѣстява. Въ втората стълба туряме тия думи, дѣто въ нашия списъкъ липсuvatъ, а намираме въ списъка на Пер. Спис. Думитѣ, които срѣщаме въ Фил. Вѣстн., а липсuvatъ и въ нашия списъкъ и въ Пер. Спис., помѣстяме въ първата стълба **) Неотбѣлѣженитѣ у насъ съ курсивъ думи се понадатъ въ сѣщия или малко измѣненъ видъ и въ Фил. Вѣстн. и въ Пер. Сп., или

*) За пълнота привождаме назв. и на др. извѣстни вече села, тукъ относящи се: Ракита, Бобища (не Бобишта, както е въ Фил. Вѣстн.), Корешкии Колъ, Дѣмбени (250 к. въ Кореща), Бобошица, Прѣкопани, Българско Блаца 60 (Пополе), Дебрецъ, Емборе, Кондороби, Горенци 350 (Пополе), Куманичево 80 к. (Пополе), Загоричани 560 (Пол.), въ Костурско; сетнѣ Горча, Костуръ и Полянка; Солунски села: Зарово, Сухо, Висока, Балювецъ, Илинецъ, Негуванъ.

**) Тѣй като вмѣсто тѣзи источники имаме на рѣка само бѣлѣжни извлѣчени отъ тѣхъ, то можемъ противъ желанието си да паднежъ въ нѣкоя неточность или непълнота.

поне въ единия отъ тѣхъ журн., но ние не ги написахме и въ 1^{ия} и 2^{ия} стълбецъ за по голѣма нагледностъ на разликата въ списъцитѣ. При това трѣбва да забѣлѣжимъ, че отъ прѣборенитѣ въ първитѣ два стълбца думи съ нос. изговоръ нѣкои, вѣрваме, съществуватъ и въ костурско, нѣ нѣкои може и съвсѣмъ да не се намѣрѣтъ тамъ. Ето нѣкои забѣл. върху думитѣ, които обявява за пръвъ пѣтъ списъкътъ ни *).

вѣмпиръ, общеоѣл. вампиръ, още леширъ, леперь, гдѣто не—ны: рус. упырь
вѣнтаръ— ср. полск. wiatr, рус. уторъ.

гангливитъ: „како падна на носотъ, му истече многу кървъ, и отъ тогай гангливитъ“ (сел. въ Прилѣпъ): ст. б. гѣгнивъ.

се окѣнти: „окѣнти се“=никиж му кѣтникъ.

блѣнда: Ст. б. блѣдити.

мѣнди— testicula.

дрѣнгъ— голѣмъ прѣтъ, употрѣбанъ за простиране и сушене дрѣхи: ср. дрѣжие.

прѣндъ— прѣргавъ, енергиченъ: ст. б. прѣдънъ

тѣнтни: Источно нарѣчие тѣтне, западно татонитъ, Ст. бѣлг. тѣтнѣти, тѣтнѣ и пр.

яндза: „ѣстави се, яндзо! Ми се скѣрваѣи отъ тебе!“ (Велесъ, Прилѣпъ). Не може ли да се сближи съ пол. jęza, рус. яга? Означава ли рана? (Ф. В.)

звѣнтелъ— човѣкъ, които се лута на горѣ на долу.

клендза— чейликъ.

прендзамъ:—отъркаленото животно „прендза“ за да стане: сл. б. прѣнти—intendere, рус. отпирать.

*. Сѣжалѣваме, дѣто ни не набавиуж и по една фраза поне, въ която да влиза новообявената дума.

			Гдѣ се употр.	Гдѣ се е изгубилъ нос. звукъ.
Бънзъ		Бънда	Горенци	Заг. Бонб. Ол.
Вънгленъ		<i>Вѣмниръ</i>	Кум.	
		<i>Вѣнди</i> <i>Отвѣнде</i>	Хруница	Заг. Бонб. Прѣк
	Вънже			
	Вънзелъ.			
	въндзелъ			
	Вънтокъ,			
	вънтъкъ			
		<i>Вѣнтаръ</i>	Кум.	
		<i>Гѣмба,</i>	Заг.	
		<i>гѣмба</i>		
		<i>Гѣнгливъ</i>	Кум.	
		<i>Гангливъ</i>		
		Дѣмбъ,		
		дѣмпъ	Гор.	Заг. Бл. Ол.
		Зѣмбъ,		
Зѣмба		зѣмпъ	Гор.	Заг. Бл. Бонб.
	Кѣмшина			
	Сѣмпно			
	Кѣмпъне,			
	се кѣмпят(?)			
		Кѣндѣля	Кум.	
Никѣнде,				
секѣнде				
	Кѣнтъ	<i>Се окѣнти</i>	Кум.	
		Гѣлѣмбъ,		
		гѣлѣмбѣнца	Боб.	Заг. Бл. Ол. Бонб
	Кѣлѣмбо	Кѣлѣмбо	Загорич.	
		Дѣлѣмбоко	Боб.	Заг. Прѣк.

			Гдѣ се употр.	Гдѣ се е изгу- рилъ нос. звукъ.
Лѣнджа		Блѣнда	Кум. Гор.	
Лѣнкавѣ		Лѣнкѣ	Смѣр. Брѣ	
		Мѣнди	Заг.	
		Мѣндро, мѣндарѣ	Смѣр.	
	Мѣнжѣ, мѣнчѣ, мѣнджѣ.			
	Мѣнка, се мѣнчехъ(?)			
Мѣтно				
	Пѣмпѣ			
		Пѣнда	Смѣр.	
		Пѣндарѣ, пѣндарка, - ница	Дрѣн.	Заг. Виш. Бл
Пондило		Пандила	Заг. Боб	
	Пѣнтѣ			
Рѣмбемѣ		Рѣмбѣ, порѣмбѣно	Смѣрдеш.	
		Трѣмба	Заг.	
		Дрѣнгѣ	Заг.	
		Крѣнгѣ	Заг.	
		Грѣнди	Заг.	
		Прѣндѣ	Заг.	
Рѣнкавица	Рѣнка, --авѣ			
Порѣнчамѣ		Порѣнча	Порѣнци	
	Обрѣнчѣ			

			Гдѣ се употр.	Гдѣ се изгубилъ нос. звук.
Прънчки	Прънтъ *) Крънчъ (?)	Сѣмбота Съндъ, сѣнда, сѣндия <i>Тѣнга</i> <i>Отѣнде</i>	Кум. См. Дрѣн. Смър	Виш. Чер. Бл. Заг. Боб. Прѣк
Стъндженъ		<i>Тѣнтни</i>	Хруп. Куман.	Заг. Боб. Прѣк " " "
Чумбрика(?)				

Неорганически се е явило носово произношение и въ таквизъ думи, дѣто въ старабѣлг. нѣмало ж или ѡ. Така, **ън** :

	Бънчва Вънче Лънжа Лънжица Длънго Мънгла			
		<i>Крънча</i> <i>Къндаръ</i> (Тур. ?) Ендаръ, -о <i>Яндза</i> Ензикъ	Гор. См. Заг. Гор Гор.	Заг. Боб. Заг. Бл. Прѣк.
Ендзва	Интзикъ			
Паингъ, паенджина		Янтѣрва Говѣнда,	Гор. Боб. Гор. См.	Заг. Ол. Прѣк.

*) По погрѣшка Драгановъ (Филол. Вѣсти.) е земалъ **ън** въ тази дума за неорганическо. Трѣбва да се ср. **прѣтие**.

			Гдѣ се употр.	Гдѣ се е изгубилъ нос. звукъ.
Свентъ	Жентва	говендаръ Девѣндесетъ Свѣнтець Звѣнтелъ	Заг. Гор. Куманич	Заг. Ол. Бонб. Заг. Чер. Ол.
Зентъ				
Кендо				
Блиндъ				
Блендавъ				
		Лендина	Смър. Брѣз.	
		Глендамъ	Гор. Смър.	Заг. Бонб. Ол.
		Оглендѣло	Кум. „	Заг. Боб. Ол.
		Глендѣза	Заг. „	
	Клентва			
Леншта (ленца?)				
Менко (Минджа)				
Мента		Мѣнсо		
Памынтъ, паментамъ				
Сментана				
		Пенда*)	Гор. Смър.	Заг. Боб. Бонб.
Пента		Пендесетъ	Заг.	
	Пентокъ			
		Рѣнтѣмъ	См. Гор. Кум.	
Ерембица		Ярембийца	Гор. См.	
Рендъ,		Ренда	Смърд. Гор.	

*) Въ Филолог. Вѣсти пакъ по погрѣшка сж отнесени къмъ неорг.: **грѣнда, пенда**. Да се ср. **грѣнда, пѣдъ**.

	Гдѣ се употр.	Гдѣ се е изгубилъ пос. звукъ.
наренджамъ	Грѣнда, грѣндешъ, грѣнда Грѣнда, Прѣнда, — ешъ прѣндѣно	Гор. Кум. См. Заг. См. Кум. Гор. Гор. Смър.
Прѣнджа, Рѣндзамъ *)	Прѣндзамъ Прѣнцкамъ Сѣнда, Сѣндѣло	Заг. Кум. Гор. Гор.
Десентъ Месенцъ	Темпанъ Тенгавенъ	Мавр. Лич. Куманич.
Тенжина, тенжитъ	Браточѣндъ Чѣндо	Заг. Олич. Прѣк. Кум. См. Брѣзница
Ченстъ, ченсто Цынта		Заг. Бонб. Прѣк. Заг. Ол. Прѣк.

Освѣтъ месенцъ и десентъ, въ суфикситъ и фленкситъ още :

Пиленто Именъ Земень	Детенто Заенцъ		
----------------------------	-------------------	--	--

*) Дали съ **рядить** (Фил. Вѣст.) трѣбва да се сближи, или съ **рыдати** ?

Въ думитѣ: декемврий, септемврий, коленда, френкъ и др. носовиятъ е.и, ен е заетъ отъ чүздитѣ езици.

Неорганически:

Вентарь *)

Енча

Клемпало

Ленча

Врентено

Кренстг

Любопитно е да се узнае, дали не сж се запазили съ носово произношение и другитѣ дүми, които въ ст. бълг. сж имали ѡ и ж въ кореня, като: вжсъ, гжсеница, вжтрѣ, гждүлка, гжделичкамъ, гжжва, гжска, гжстъ, неджгавъ, кждѣ, кжсамъ, желждъ, гнжсенъ, стржкъ, стжпямъ, жгълъ. Дали нѣма нѣкои дири отъ слѣднитѣ зети отъ Миклошичевия рѣчникъ старобългарски дүми: држчити—defingere πηγύναι; кжколица—nigella, μελάθινον; кждриавъ—сѣλος, crispus, кжсъ—τέμαχος, frustum; лжбина—xpaνίον, calvaria; лжка—ἐλος—palus (лѣнкъ е отъ лжгъ или отъ лжкъ?) лжчити—χωρίζειν, sejungere; нждити ἀναγκάζειν, cogere, посжплити—καταπίσσειν, terrere; пжчина—πόντος, pontus,; ржгати сѡ—ἐμπαίζειν, illudere; сжчъць—χάρφος—surculus и др.; шѡга, лѡдви—ψόαι, lumbi; лѡцати—ἀλίσκειν—capere; вѡште, сегашното вече, веке; мѡзра — мезде, оувѡдати—μαραίνεσθαι, marascere—,увѣхвамъ и др.

*) Въ стар. бълг. вѣтръ, слѣд. не е неорг., както е взето въ Филол. Вѣст.

КЪМЪ БЪЛГАРСКИЯ РЪЧНИКЪ.

Въ дъските забѣлѣзваме едни по-корави части, обикновенно крѣгли, които случва се да отпадатъ, та образуватъ се дупки, дѣто ги често има по старитѣ чардаци. Тѣзи корави части наричатъ :

- 1) **Грежъ** — въ Бобица (Костурско); Песошница (Леринско).
- 2) **Сгрежъ** — Владово (Воденско); Емборе (Кайлярско).
- 3) **Глюжъ** — Битолско, Охридъ, Рѣсенъ.
- 4) **Глужъ** — Прилѣпъ; мн. число **глужье**.
- 5) **Розъ** — Айватово (Солунско).
- 6) **Сжнкъ** — Висока (Солунско).
- 7) **Сакъ** — Горна-Джумая.
- 8) **Чланъ** — Щипъ, Струмица, Велесъ, Гевгелия и Кратово.
- 9) **Чвъръ** }
- 10) **Чваръ** } Куманово.
- 11) **Чворъ** — Скопѣе.

Джгата, която се появява слѣдъ дъжда, кога има слънце, има слѣдующигѣ названия :

- 1) **Винò-жито** — Скопѣе, Рѣсенъ, Прилѣпъ, Битоля.
- 2) **Вино-ракия** — Тиквешко, Айватово (Солунско).
- 3) **Вино и ракия** — Песошница (Леринско).
- 4) **Моè-вино моè-жито** — Велесъ.
- 5) **Бòжилокъ** — Енидже-Вардаръ (Солунско) и Дебърско.
- 6) **Бòжилжкъ** — Воденъ.
- 7) **Берикетъ** — Екши-Су (Леринско).
- 8) **Богородиченъ поясъ** — Струмица.
- 9) **Пòясъ** — Емборе (Кайлярско).
- 10) **Облакъ** — Смърдешъ и Брѣзница (Костурско).
- 11) **Зòнка** — Бабакево (Солунско).
- 12) **Зùница** — Щипъ, Дойранъ, Горно-Броди.
- 13) **Зоница** — Горна-Джумая.
- 13) **Зùнка** — Негованъ (Солунско).
- 15) **узùница и** }
- 16) **Джнга** } Зарово (Солунско).

Дървото съ два чапарлиона (чатали) на единий край, съ което подпиратъ едната „страна“ (юкъ, денгъ), дордѣ натоварятъ другата, наричатъ :

- 1) **Товарникъ** — Лозенъ градъ.
- 2) **Ластòарка** — Охридъ, Дебъръ.
- 3) **Вастагàрка** — Айватово, Енидже-Вардаръ, Кукучъ.
- 4) **Остèгарка** — Скопѣе.

- 5) **Индивѣчка** — Бобища (Костурско).
- 6) **Индивѣкъ** — Бобища (Костурско).
- 7) **Остенгарка** — Брѣзница, Смърдешъ (Костурско).
- 8) **Вастегарка** — Прилѣпъ.
- 9) **Помагалка** — Вратца.

Свинската масъ наричатъ **сало** въ: Костурско, Скопје, Битолско, Горна-Джумая, Воденско, Велесъ, Прилѣпъ; а свинската тлъстина — **сланина**.

Тия кжсчета отъ сланината, които оставатъ, слѣдъ като се прѣтопи отъ нея масъта, наричатъ се:

- 1) **Чвѣрки** — Скопие.
- 2) **Джиберѣни** — Бобища (Костурско).
- 3) **Тѹренки** — Рѣсенъ, Струга.
- 4) **Пърженици** — Сѣрско.
- 5) **Джѣрки** — Щипъ.
- 6) **Джуберинки** — Песошница.
- 7) **Жмѣрки** — Дебърско.
- 8) **Джубарѣни** — Емборе (Кайляреко).
- 9) **Джугарѣтки** — Енидже-Вардаръ (Солунско).
- 10) **Джибиринки или Джимириинки** — Велесъ, Прилѣпъ.
- 11) **Пършки** — Вратца, Охридъ (Месокастро).
- 12) **Цѣрунки** — Охридъ (Варошъ).

Два дървени съсѣди, които се захлупватъ стегнато, дѣто съ тѣхъ си служатъ овчаритѣ и пѣтницитѣ, като държатъ въ нихъ всѣкакви госби, наричатъ се:

- 1) **Склопци** — Прилѣпъ, Велесъ.
- 2) **Панѣца**, множ. число **панѣци** — Бобища (Костурско).
- 3) **Лигодавино** — Айватово (Солунско).
- 4) **Застругъ** мн. чис. **Заструзи** — Лозенъ градъ.
- 5) **Застракъ** — Кукушъ.
- 6) **Заструкъ** мн. чис. **Заструци** — Либѣхово (Сѣрско).

Въ зидѣтъ до вратата правѣтъ особна дупка, за да пѣхатъ въ нея дърво, съ което затварятъ вратата. Това дърво се нарича:

- Сурме** — Лозенъ градъ, Тетово, Кукушъ, Велесъ, Битоля.
Сиртъ — Костурско (Бобища, Команичево).
Тѹркачъ — Горенци (Костурско).
Лостъ — Брѣзница, Смърдешъ (Костурско).
Крѣсно — Владово, (Воденско).

Мазгало — Ормане (Мелничко). Гайтаниново (Неврокопско).

Подпрячъ — Айватово (Солунско).

Ключанка — Враца.

Пиратъ — Висока (Солунско).

ИЗЪ ВОДЕНЪ.

ПѢСНИ.

I.

Дуйнале Стойно дуйнале
Три силни, вилни ветришча,
Кринале ми те, кринале
Три силни, вилни ветришча;
Ми те носия, Стойно ле,
На тая гора зилена,
На тая вишна планина
„Мълчи ми мълчи Стойно ле,
Нимо ми плакай Стойно ле
Нимъ плакай за твойтѹ дѣте;
Ние пу тамо, Стойно ле,
Вчера, Стойно, поминаме,
Мжко ти дѣте плакаше
Баба му пѣсна му пѣеше!
И баба му го люляше:
„Мълчи ми, мълчи на баба,
Нимо ми плакай на баба,
Сълъ су татку, да бизъ майка“.

II.

Стоанъ извикналь, подвижналь
Отъ тая гора зилена,
Отъ тая вишна планина,
Пу нейната стара майка:

„Бъргу що чинишъ да дойдишъ,
Змѣя у назу'а влѣгла,
Змѣя, лѣле, лютица.“

Майка сѣну отговори:

„Майка, сѣну синъ стикѹва
Яма ржка не стикѹва.“

Стоанъ изв.

Пу нейното старо татко:

„Бъргу шо чин.“

Татко сѣну отговори:

„Варай, Стоанъ, мили сѣно,
Таче, сѣну, синъ стикѹва
Яма ржка не стикѹва.“

Стоанъ изв.

Пу нейната армасника.

Пу нейната първа любя:

„Бъргу.“

Кѹга чѹла, ми дочѹла

Нейната първа любя,

Отъ далѣко ржка сука.

Сука, змѣя да изваде:

Ка бъркнала, извадила,

Не змѣя, амѣ мушамѣ.

Мушамѣ пълна фурѣни.

Тѹгай Стоанъ са отдѣлѹва
Отъ татко и майка и са чине на
нея тис тис.

II ПРИКАЗКИ.

Ималъ шо ималъ, друъ не ималъ не са приказувалъ:
Аднѣжъ имало адѣнъ чувѣкъ нѣгу сиромѣхъ. Аднѣ вѣ-
чаръ дѣшли у сѣлото му три люде; тия бѣле: св. Илѣя, св.
Димѣтри и св. Гѣѣргѣи. Нѣкуѣ не излизѣлъ да ѣи причѣка,
а во сиромѣйотъ, ка ѣи видѣлъ, му рѣкълъ: ѣйде, брѣтя, ва
вѣчаръ у мѣне на гѣсте“ и они утѣшле. Лѣѣйгу, ка пусидѣле
мѣлце, му рѣкле, да му клѣде зѣбъ на кѣйнѣта. Онъ му рѣ-
кълъ „нѣмамъ“, а ѣни му вѣлятъ: „ѣди на амбѣарутъ и клѣй
му, нѣе знѣме, ѣти имашъ.“ Утѣшгълъ и пѣле пѣлнѣ амбѣ-
рутъ ичмѣнъ, му клѣва на кѣйнѣта и ѣде при гѣститѣу. Каму
пѣсакѣле вѣну, ракѣя, сѣну, онъ нѣшгълъ сѣ пѣлну. Прѣку
нѣйкта му са родѣло на домакѣнут дѣте и тѣя на чѣле, кога
нарѣчѣицнѣтъ му нарѣчѣувѣле и рѣкле: „во дѣте да рѣсте, пу-
рѣсте и на свѣдбѣта да са удѣве,“ и вѣе си рѣкле, какъ да
го утѣинжгълъ утѣ Бѣга, ѣти нарѣчѣицѣте сѣ Бѣгъ, и шо ки
рѣчат, са чѣне; за то на дзастрѣта му рѣкле; „кога ки гу
жѣнѣте, и насъ да на кѣнѣте сусъ три колѣци: клѣдѣйте ѣи
на кирмѣйте, и нѣе да дойдѣме“ и си утѣшле.

Рѣсло, пурѣсло дѣтѣто и сакѣле да гу жѣнатъ; на свѣд-
бѣта кѣнѣле гѣсте, и дѣри на сѣжѣотѣта, на вѣчарѣта, му тѣк-
нѣло, да направѣле три кулѣци и ѣи клѣдѣле на кирмѣите.
На ѣтрѣто трѣгнѣле за нѣвѣстѣта и су нѣхъ и трѣте люде,
ѣма ѣни не ѣи познѣле. Дѣшли до адлѣ рѣка, и свѣти Илѣя
рѣкълъ на св. Димѣтри, да гу шумѣне пу рѣкѣта зѣтутъ,
ѣти кѣйнѣтъ му ѣ уѣлѣя. На вакѣ св. Илѣя гу зѣлъ на
скѣтутъ да гу шумѣне; на срѣдѣ рѣкѣта кѣйнѣтъ гу прѣснѣлъ
сусъ пѣшкѣта и зѣтутъ умрѣлъ. Тѣгаѣ трѣте люде мѣлятъ Бѣга,
да гу ужѣве. Гѣспудъ му рѣкълъ: ѣко мѣйка му, или тѣт-
ко му, или нѣвѣстѣта му дѣватъ полувѣнѣта ѣтѣ годѣнѣте,
шо има да жѣватъ, ки ужѣве.“ Питѣле, ѣма нѣту мѣйка му,
нѣту тѣтку му, не дѣватъ нѣ адѣнъ минутъ; ка а питѣле нѣ-
вѣстѣта, му рѣклѣ; „дѣвамъ полувѣнѣта и десѣтъ гудѣни пѣ-
вѣке, да ми фѣрле онъ прѣстъ на грѣбутъ.“ И така мѣмчѣту
ужѣвѣлъ. Тѣгаѣ сѣнутъ са утѣдилѣтъ утѣ тѣтко и мѣйка, а на
нѣхъ му бѣло горко, кѣга са жѣнѣлъ сѣнъ му

По нарѣч. на с. Загоричани (Костурско)

Закукала сина кукувица.
Та не била сина кукувица,
Туку била Яна сиротица,
Си е кълни нейна стара майка:
„Богъ те убилъ, (моя) стара майко,
Шо не ми даде момче спроти мене,
Туку ми го даде момче кеседжия;
Весденъ, весденъ¹⁾ по пжтища²⁾ бара,
На вечера на дуканя не седи.
Кж ми дойде, бѳгме, една вечеръ,
Ми донесе отъ мешинъ дисаги,
На дисаги, кървава кошѹля
На кошѹля, бѳгме, дѣсна рѣка,
На рѣката, бѳгме, мало пѣрсте,
На пѣрстетото, бѳгме, бѹрмо-пѣрстенъ,
Бѹрмото пѣе: „брате Костандине“.

ОМЖЖВАНИЕТО НА БЪЛА ЯНА.

Яна бара⁰⁾ на голѣмо.
На голѣмо на галѣно,
Зашчо има татко ѿ майка,
Татко ѿ майка ѿ дѣвет брѣтя.
Дѣвет брѣтя ѿ осум снаи,
И дванѣйсе внученѣча¹⁾.
Тѹко вѣрве снобнѣците²⁾,

1) Не меко: день, а твѣрдо: ден. 2) щ — шч

0) **Ходи**, нѣ тукъ „бара на голѣмо“ значи **гордѣе се**:

1) въговор. рѣчъ вмѣсто **вн** стои **мн**: **стовна** изговаря се **сто-**
мна, равно—равно: въ и. б. много—много. 2) Тѣѿ наричатъ онзи, кой-
то се изпраца отъ момата. до момчето и наопаки, наричатъ още **ме-**
нихлѣ, **стройникъ** (Белесъ, Охридъ), **просанитъ** (Високо-Со-

Да е сака бела Яна
 На делѣко-през три гóри,
 През три гóри и през четіри,
 През дванайсе кжделѣци.
 Татко и майка не е даве.
 Девет браѣа ке е даде:
 „Да'е, татко, да'е, майко,
 Бела Яна на делѣко,
 На делѣко през три гóри,
 През три гóри и през четіри,
 През дванайсе кжделѣци:
 Да се гóсти наóдѣме,
 Да се кóйна навяваме,
 Да се пушки нафѣргаме!“
 Е дадо́я³⁾ бела Яна
 На делѣко-презъ три гóри,
 През три гóри и през четіри,
 През дванайсе кжделѣци.
 Прокжлѣне татко и майка:
 „Ой ви сина, девет сина,
 Девет сина, óсум снѣи
 И дванайсе внученішча!
 Ка ве ймаме, да ве нѣмаме:
 Шо дадо́те бела Яна
 Бела Яна на делѣко,
 На далѣко през три гóри,
 През три гóри, през четіри,
 През дванайсе каделѣци!
 Ка не грѣди⁴⁾ клѣта чума.
 Клѣта чума, зла панѣкла,⁵⁾
 Да собѣри девет сина,
 Девет сина и óсум снѣи

лунско). 3) Зн. я дадохъ. Всичкитѣ гл. въ 3 л. множ. чис. свѣр.
 из е и рѣдно на а или я: одѣе—ходѣхъ; мавас—махахъ; иъ и
 дадоа; ж се изгубило: дадо́те вм. дадохте; омѣжѣе вм. омѣ-
 жѣе и пр. 4) Зл. отъ грѣдамъ, зн. дохождамъ, старъ бъл. грѣдѣ-
 5) Болести заразителни, както и холерата.

И дванайсе внученийшча!“
Ошче реч не дорекбе,
Ошче збор не досвжршије,
Ето дѡшла клѣта чўма,
Клѣта чўма, зла панўкла.
И собрала дѣвет сїна,
Дѣвет сїна ѣ ѡсум снїи,
И дванайсе внученийшча;
Останала Янината,
Янината мїлна мїйка
Угол сїма самонїнка,
Затворїла тѣжки пѡрти,
Се завїла со кѡнцки мўтаф
Ѳден-дѡден три годїни
Тўку вїка ѣ се рѣнди;
„Кїмо ми си, бѣла Яно!
Кїмо ми си, мїла кѣрко,
Да отвїриш тѣшки пѡрти,
Да ми дѡйдиш на пжрвїче?“
От вїкѡми, от плакѡми
Дур на зѣмя му дотѣжна,
Дур на Бѡга му се дѡде,
Пўшчи Гѡспо по мал брїта
По мал брїта-Костандїна
Да си вїана бжрза кѡня,
Па отїде на бѣла Яна,
Да е калѣса на пжрвїче
На сжм дѣпо на Велїгден.
Де отїде до стред сѣло,
До стред сѣло на гўмнїта,
Кѡга пўли до три ѡра,
До три ѡра до три тїнци, —
Бѣла Яна тїнец їгра.
Ка го вїде по мал брїте,
По мал брїте Костандїна
Се псцўшти от ѡрѡго,

Де го зграбна по мал брате,
По мал брате Костандине,
От жалъ двата заплакае.
„Ой ти брате, Костандине,
Шчо мирисаш земновина?“
Си извади шамията,
Му е фърли на лицето,
Та го баци по мал брате,
По мал брате Костандине.
— „Ой ти сестро бела Яно!
Как те тебе омжжме,
Секой башка се делиме,
Нови кжшчи направиме,
За то, сестро, не дойдоме,
И за то, сестро, ти мирисам,
Ти мирисам земновина!
Айде, сестро, ке те носа,
Ке те носа на пжрвиче.“
— Постой, брате, Костандине!
Да замеса бел' погача,
Да измия руса коса,
Да искжпа мжшко дете,
Да извада лепа руба.“
— „Ой ти, сестро, мила сестро!
Облечи си стредна руба,
Зьми си го мжшко дете,
Не ти треба друго нишчо,
Дека⁶⁾ е майка много болна.“
На бжрзина бела Яна,
Си облече стредна руба,
Си го крена мжшко дете,
Кинисае да си оде.
Ка дойдоя до пол нжто,
Запекло едно пиле:
„Де се чуло и видело,

6) Зн. кждѣ, нѣ тука значи **защото**.

Мѣртва ду́ша да ми ба́ра?“

Отговори́ бѣла Яна :

„Ой ти бра́те, по мал бра́те,

По мал бра́те, Костандіне !

Зашчо та́ка во́е⁷⁾ пїле,

Во́е пїле пѣсна пѣе ? „

— „Ой ти сѣстро, мїла сѣстро !

Пѣсна му е, ке си е пѣе. “

.

Ка ми до́шле до цѣрквата,

До цѣрквата до гробїшча,

Де му вели по мал бра́те,

По мал бра́те-Костандіне ;

„Ба́рай Яно, ба́рай сѣстро !

Яс ке о́да на цѣрквата :

Вче́ра ка́мен се фѣргаме,

Да ми па́дна ра́он-пѣрстен,

Да об́арам да го на́йца. “

Си отїде по мал бра́те,

По мал бра́те—Костандіне

И си ле́гна на гробїшча !

Бѣла Яна ту́ко о́ди,

Ту́ко о́ди и се вѣрти,

И се вѣрти, да го че́ка.

Ту́а, та́мо ки е стїгни,

Ки е стїгни по мал бра́те,

Та отїде на се́лото,

На се́лото на вра́тите,

Ко да пу́ли, - шчо да вїди :

Та́ткови му те́шки по́рти

Затворѣни, затревѣни.

Дваи́ викна́ла трии́ чукна́ла.

„По́йди от ту́ка, кле́та чу́мо,

Кле́та чу́мо, зла пану́кло,

7) Во́е—ова, това.

Шчо ми со́бра дѣвет сѣна,
Дѣвет сѣна, осум сѣна
И дванайсе внученішча!“
„— Ой ти майко, мала майко!
Не сомъ яска клѣта чума,
Клѣта чума, зла пану́кла,
Туко ти сом тво́йта кѣрка,
Тво́йта кѣрка бѣла Яна.“
Де станала стара майка,
Стара майка—самонінка,
Отвори́ла тѣшки по́рти:
Се зграбна́ле, се бацѣле,
Двѣте сѣнар 8) останале!

НАРОДНИ ПѢСНИ ОТЪ ГР. ВЕЛЕСЪ.

I.

- Мари́е, дѣлберъ Мари́е!
Що сѣнокъ джѹмбушъ прѣвехте,
Що сѣнокъ пѣсни пѣехте?
Дане те тѣбе свѣршиха? о)
— Дѣгиди лѹдо ¹⁾ и младо!
Тука ми бѣа ²⁾ вѹйчеви,
На моя майка бра́кя ѿ,
За то́ва джѹмбушъ ѿмахме.
За то́ва пѣсни пѣсахме.
— Мари́е, мо́ри Мари́е!
Ла́жи, ко́го да ѿлажешъ,

8) Отъ гр. *сѹворос*—граница. Тукъ прѣвносно знач. *непо-
видви́жностъ*.

о) Годихъ

1) Въ разговѣрѣната рѣчь не се употр. 2) бѣхъ.

Мéне нè можешъ да мѣ̃ излажешъ:
Са̀нокъ ³⁾ сумъ сѣделъ на̀ баджа,
Джѹмбѹшотъ сѹмъ ви прѣгледалъ.
Кóга ти цѣрстенъ мѣниха,
Ми идеше да̀ се ѹбодамъ.
Со рѹшко нóжче ѹ сѣрце, —
Жáлъ ми пáдна за ма́йка ми,
О̀ти сумъ ѣденъ у майка.
Ма́рие, мóри Ма́рие!
Кóга ти вéнецъ ста̀ваха,
Ми идеше да̀ се обесамъ
Ма́рие, мори Ма́рие!
Я́рамъ да тѣ се крушите,
Денѣ на пла̀дне крадени,
Гола пазуха ⁴⁾ носени,
У нокѣно ⁵⁾ време ядени.

II. *)

Що се бели вайрадинки, ¹⁾
Бели цѣрвени!
Вино пиятъ, пиперъ зобатъ, ²⁾
За т'ва (за то̀а) се бели:
Кога мажи — на оранѣе,
Они — на мѣана,
Кога мажи отъ оранѣе,
Они-на постела.
— „ Море мажу, мили мажу! ³⁾
Мо̀шне ⁴⁾ сумъ болна.
Ми текнало понудица,

3) Са нокъ, отъ всѣя нощъ: съ чл: сета нокъ, сачичката нокъ:

4) или: пазѹа: 5) нокѣно: ѣ означ. мекостъ.

*) Отъ приведенати пѣсенъ съ виждатъ вече законитѣ на велешкото удар. 1) гражданкитѣ на Вайрадинъ. 2) разг. зобаатъ. 3) и въ разг. рѣчь зв. пад: спну! 4) твѣрдѣ, силно; тѹкѣ: алѣ.

Понудица кокощица,
Що не пронела;
Ми текнало руйно вино
Отъ три години;
Ми текнало погачица,
Тришъ патъ сеяна,
Да я меси невестица,
Що не родила.*
Си киниса сиромашкиѣтъ
Понуда да сака.
На среки му стара баба,
Стара вещица:
„Кай ке одишъ, мили сину,
Що си полуделъ ⁵⁾ ?“
— „Бегай, бегай, стара бабо,
Не ме задевай!
Жена ми е мошне болна,
Ке да умира.
И текнало понудица,
Хай кокощица,
Понудица, кокощица,
Що не пронела;
И текнало руйно вино и пр.
— „Вракъй ми се, ми ли сину,
Не ми полуделъ!

.

III.

Садило моме цвекице, цвекице ¹⁾
Го садило на патотъ, ²⁾
Кой да мине да скине, да скине. ³⁾

5) Въ разг. р. си **поулавелъ**, отъ **улавъ** (лудъ).

1) Въ 1-ия, 3, 5 и т. н. тр. се повтаря послѣдната дума и слѣдъ това—цѣлия стихъ; 2, 4, 6 и т. н. стихове тѣй сжщо се пѣтътъ двалъ, безъ да се повтаря крайната дума. 2) пѣтътъ. 3) скъса.

Поминало дърварче,
Поминало скинало, скинало.
— „Търчи, керко, запри го!“
— „Пукнала, майка, нейкюмъ го, нейкюмъ ⁴⁾ го:
Оно ми е дърварче:
Рано ке ме скорива, скорива, ⁵⁾,
Да му перамъ обяла, ⁶⁾
Да му сушамъ опинци.“

Поминало търговче, търговче
Поминало, скинало,
— „Търчи керко, запри го!“
— „Пукнала, майко, нейкюмъ го:
Оно ми е търговче, търговче,
Рано ке ме скорива,
Да си гледа тефтеротъ.“

Поминало бакалче . . .
... „Да си оди на дукянъ.“

Поминало терзийче . . .
... „Терзия рано стануе,
Стануе да работи.“

Поминало егюпче,
Поминало, скинало;
— „Търчи, керко, врати го!“
— „Бъргу, майко, врати го,
Врати го егюпчето:

4) не щж. 5) дига отъ сънь, изобщо — скоривамъ, да скорнамъ
— дигамъ човѣкъ или живъ, което спи или лежи. 6) навуца.

Ако ми е егюоче,
Ама спие до пладне
Подъ сенкитѣ дебели,
Подъ дървята широки.“

СПОРЕДЪ КУМАНОВСКИЙ ГОВОРЪ. *)

1) Пословици и поговорки.

Ако да бѣше брала свѣака мѹ'а метъ, бѹмбарятъ би набрѣя най-много.

Болжнѣ се прашуе, а не здравѣ.

Ротъ рѣда не 'рани, тѣшко му, той, що га нѣма. —
Криво да сѣдимо, право да сѹдимо.

Вукъ и отъ брдени ѡвце ѣде.

Кудѣ е тѣнко, тамъ се кѣне.

Гладна кукѡшка прѡсо сжнѹе.

Да мѡже да ме удави съ еднѹ ложичку вѡду.

Две лубенице подъ еднѹ мишкѹ се не нѡсивѣ.

И лѹдѣтъ бѣга отъ пиянога.

Що посѣешъ, той ке ожнѣешъ.

Лѡйзе не сѣка молѣтву, а сѣка мотѣку.

Пѣри се какѡ пѣталъ на бунѣйще.

Идѣще рѣба у мѡре, онъ клѣде ѡгънѣ.

Навѣднату главу сѣбя не сѣче.

Солъ му трѣе на главу.

У свѣаку мѣнджу цѣрнѣ пипѣръ.

Видѣла камѣла ѹши, посакала рѡгѡви.

Глѣда, какѡ кѣрвнѣкѣ.

*) На края на думитѣ звучнитѣ б, г, д, в, ж, въ всички-всичкитѣ наши говори се азговарятъ на отзвучнитѣ п, к, т, ф, ш, както сж тукъ и означени: метъ вм. медъ, ротъ вм. родъ. (Трѣбвало би да се пише споредъ изговарянието: **офце, сфака, тешко** и пр.). Мекитѣ съгласни се означаватъ чрѣзъ единъ й подиръ тѣхъ: пенѣиѣ се=ненѣиѣ (пѣнилъ) се; нѣегово=н'егово, негово

Пѣда човѣкъ, лакхтъ брада.

Пенийя се, не пенійя, ке те еду, паре схмъ дая.

Оди му, какѡ на ракъ.

Умъ царѹе умъ робѹе, юнакъ лѡйзе кѡпа.

Гатанка. Цѣрно мѣче гжсъ пѣче, (котле).

2) Приказчица.

Имало едѣнъ вукъ и една лисица и си живувале заедно. Едѣнъ пѹтъ лисицата видѣла, кудѣ се тѹрало метъ. Какѡ що си седѣле схсъ вукхтъ, она се преправила, боже гу викавъ и се огласила: „а? що? иду, иду!“ Вукхтъ гу прашая: „кудѣ к' иденъ?“ Она рѣкла: „викав ме да кѣрсту.“ Отишла бѡже да кѣрсти, а она отишла да еде метъ и ела, доклѣ се наѣла. Кхтъ си утишле дѡма, вѹкхтъ гу прашая: „каквѡ име му турѣ?“ Рѣкла: „начналче.“ Такой и втори и трѣти пѹтъ га лжжала, доклѣ изѣла схвхтъ метъ. Кхтъ изѣла медхтъ и отишла па га прашая: „какво име му тури?“ Она рѣкла: „свршалче.“*)

*) Отъ тѣзи примѣри отъ Кумановското нарѣчие се вижда, че слѣднитѣ му особености най-вече привлечатъ нашето внимание.

А. Звукове: а) гласни: 1) **Ж**—**у**¹⁾: кудѣ, заступило, испудило, главу, иду; но освѣнъ това, **Ж**—**ж**: гжсъ т. е. гжхъ. (Ср. въ Гостиваръ; гуска, т. е. гжска. но: пжтъ, жгленъ, вжже и пр.) въ суфикситѣ **Ж**—**а**; наведнату²⁾ (наведнхта), почная (3 л. ед. ч. —почнхлъ), почнале, седнале. 2) **ѣ** и **ѣ**—**ж**: бѡлхнъ, схнѹе (сѣнува), тѣнко, тѣга (ст. бѣлг. тѣгда), тѣргѡвхцъ, полѣжа-полѣжа (с. бѣлг. лѣгѣкъ), синѣтъ; нѣ още **ѣ**—**о**: ложичку³⁾ (Ср. въ Гостиваръ сонъ). 3) **ѣ**—**е**: бега и пр. 4) **о** безъ ударение се затѣмнѣва: матѣка, кукѡшка. б) съгласни: 1) **щ**—**к**. **жд**—**г**: ке (ще), до'агя (дохажда) и пр. 2) **л** въ груната отъ **лѣ** между двѣ съгласни минува въ **у**: вукъ (вѣлкъ, ст. бѣл. вѣлкъ); нѣ въ разговорната рѣчь таквозъ **л**—**л**: глѣтамъ, длѣго, дълбоко⁴⁾: на

1) Ср. разпространението: кукя.

2) Въ тоя случай, впрочемъ, кога ударението не пада върху **а**, то се се чува халко тъмно.

3) Още: соборъ, дзвонъ.

4) Още: ѣлну, клѣчу, клѣцанъ, слѣнце и пр.

ЕДНА НАШЕНСКА РЖКОПИСЬ.

Тѣзи дни имахме случай да видимъ и прѣгледаме една ржкопись¹⁾, която, като паметникъ намѣренъ у нашенско, заслужва да споменемъ нѣщо за нея, макаръ че тя прѣдставлява интересъ главно отъ чисто филологическа гледна точка.

Заглавнитѣ листове на ржкописъта, за която е рѣчь,

края на глаголитѣ (прич.) **л**—**я** (напомва сѣрб. **о**): кажая, рѣка (рекълъ), набрая: нѣ въ сжщ. си остая—**л**: солъ, петжлъ (Ср. Радовищъ: **въна**, Гостиваръ: **вълна**, **вълкъ**). 3) **х** отпада: му'а, 'рани, я си избрѣ.

Б. Форми. 1) Глаг. (прич.) въ мин. неопр., м. р. се свѣршватъ на **я**: набрая, кажая, рѣка. 2) Гл., ед. ч., въ сег. вр. има **у**: еду, наѹчу. 3) 3 л. мн. отъ сег. вр. има на края **в**: носивъ (тѣ носѣтъ), 4) 1 л. аор. нѣма на края **х**: я си избрѣ. 5) Сжщ., мн. ч. ж. р. се свѣршватъ на **е**: ложичке, пѣре; нѣ прил., както и сжщ. отъ мжж. р., на **и**: броени овце. 6) Род. пад. ед. ч. отъ прил. се свѣр. на **га**: пиянога, затова и **га**—**го** (него). 7) Вин. пад., ед. ч., ж. р. на **у**: главу.

В. Синтаксисъ. 1) Членътъ е съществена принадлежностъ въ разговорната рѣчь; въ рѣдки случаи отсъствува въ посл., както, навѣрно и въ нѣснитѣ: бумбаржтъ, луджтъ (лудиятъ: лудийтъ —з. лудийтътъ —з. лудийтъ —з. лудийтъ = луджтъ), сиѣжтъ. Можѣхме да очѣкваме члѣнъ и въ: риба, море. 2) Род. и дат. падд. се изразяватъ чрѣзъ прѣдл. **на**: до'агя до главу на човѣка. 3) Неопр. накл. се изразява чрѣзъ личний гл. и частица **да**: сакашъ да научишъ.

Г. Ударение. 1) Въ двусложнитѣ имена отъ ж. р. и въ др. случай ударението се прѣмѣта назадъ: глава, главу, пѣжлъ, брѣда. 2) Ното си остая и на мѣстото си: едѣнъ, едно, еднѹ, човѣкъ. 3) Даже прѣмѣта се напредъ: посакала, испудѣле.

1) Тая ржкопись ни се достави отъ г. Христа Антоу, родомъ отъ с. Мързенъ (Тиквишко), а заселенъ сега въ Солунъ, което и отъ сѣрдце благодаримъ за тая добрина. Той казва, че се ржкопись „Богослужение“, която сжщо обѣща да ни покаже. Има и нѣкога у тѣхъ и много други, между които и нѣкои пергаментни,

сж изгубени, та не се знае названието ѝ. Въ запазенитѣ листове се заключаватъ повечето „слова“ съ ветхозавѣтно и новозавѣтно съдържание — но въ духа на „отрѣчената“ и „лъжовна“ (апокрифическа) литература; има и легендарни сказания. Нѣкои отъ „словата“ се срѣщатъ съ тия, що се съдържатъ въ описаната отъ г. П. Р. Славейкова бѣлѣжковска ръкопись (виж. Бѣлг. Книж. 1859, стр. 259). Така и тука срѣщаме: „слово о Гампсонѣ“, „слово о влкѣ“, „слово за лисицѣ“, „слово за дѣтла“, слово за попѣвци“, „слово за голѣви“, „слово за паѣна“, „слово за еревецѣ“, „слово о змии“, „слово о грѣлицѣ“ и пр.

По полетата на книгата нѣма нигдѣ никаква бѣлѣжка или прибавка. Само долу на листовѣтъ се срѣщатъ, прѣзъ всѣки осѣмъ листа, букви означающи числото на тетрадитѣ. Отъ тѣзи послѣднитѣ сж се опазили: ģ — само половина листче; đ — цѣлъ, но листовѣтъ половини; ё, ѣ, ѝ. ѥ, ѧ, ĩ — цѣлн, но листовѣтъ на нѣкои скжсани по крайщата, а на нѣкои половини; äi, ëi, ģi (1-й и 3-й листъ въ крайщата скжсани) и ði — цѣли; ёi — нѣма 2 листа; ѣi цѣлъ, но 1-й листъ скжсанъ; ѝi — има въ началото 1 листъ и въ края 2, а въ срѣдата между тѣхъ стоѣтъ 13 листа съ други почеркъ и съ друго мастило, и които сж турени тука, види се, по погрѣшка на подвързача; на първитѣ шестъ листа отъ тѣхъ нѣма никаква буква, която да означава къмъ кой тетрадь се отнасятъ тѣ, а на 7-й листъ има буква ģ; най-послѣ ĩi — има 6 листа. Ръкописѣта състои отъ 125 листа, откоито нѣкои въ началото скжсани на половина, или по крайщата надлъжъ, или на едното или на другото кюше; а и съвсѣмъ оцѣлѣлитѣ листове на много мѣста сж заплескани и истрипти. Споредъ числото на тетрадитѣ, отъ началото липсватъ 1-й и 2-й тетради цѣли (16 листа) и отъ 3-й тетрадь 7 листа, или всичко 23 листа; а въ края, ако съдимъ отъ останкитѣ на откъснатитѣ листове, най-малко 11 листа. Коритѣ на ръкописѣта сж сжщо изгубени.

Ръкописѣта е писана на ягка (негдѣ по-дебела, негдѣ по-тънка) хартия и съ разни, но все черни мастила. Загла-

вията сж писани съ червено мастило, но повечето сж истрити. избѣлѣли я едвамъ, едвамъ понегдѣ се четятъ.

Почеркътъ е правъ, чистъ и ясенъ, но негдѣ по-дребенъ, негдѣ по-едъръ. Споредъ него, ржкописъта трѣбва да е писана отъ 3—4 ржцѣ. Правописанието е сръбско, или, поне, влияно отъ сръбското, и не навредъ строго еднакво държано. Споредъ него и споредъ почерка на ржкописъта, тя не ще да е по-ранна отъ втората половина на XVII вѣкъ или даже отъ първата половина на XVIII вѣкъ.

Интересното за насъ въ тоя ржкописъ е „словото на *Кирилла Философа*“ за изнамиранието на словѣнскитѣ писмена. При всичко, че това сжщото „слово“ е обнародвано въ Бълг. Книжици (1859 г. стр. 15), пий го обнародваме тука споредъ нашата ржкописъ, понеже въ нея намираме 1) цѣли или право написани тѣзи думи, които въ „Книжицитѣ“ сж непълни, погрѣшени или пропустнати; 2) различие въ числото на изнамѣренитѣ отъ Св. Кирилла писмена (въ „Книжицитѣ“ ѡе, а тука ѡв) и 3) различие въ правописанието. Освѣнъ това, за сега, вмѣстваме още за любопитство на интересующитѣ се, едно извлѣчение „за сътворението на свѣта“, отъ заглавието на което се четятъ само думитѣ ѡ всемъ шпросе ѡе. А до пжти ще изложимъ и съдържанието на ржкописъта.

СЛОВО КИРИЛЛА ФИЛОСОФА КАКО ОУЧЕРИ БЪОУГАРЕ ѡЧЕ БЛѢВИ.

Бѣше живише мое въ Кападокѣи, и шчение мое въ Дамасцѣ, и въ юѣинъ дѣи спахъ въ црѣкви великой папирiarхѣи Алексѣрии, и биѣ гласъ къ мнѣ изъ ѡлтара глѣ: Кырилѣ, Кырилѣ, иди въ землю 1) и въ юзики словинскыѣ сѣ рекше Българѣ, тебе во рче гѣ ѡувѣрити и законъ дапи имъ. Язы ѡскръѣхъ велико, понеже не знахъ камо ѡ земля Българѣка, и придохъ въ Киньрь, и не

1) и 2). Изоставенитѣ думи интересующитѣ се могатъ да видѣтъ въ „Бълг. Книжици“ 1859. стр. 15—16.

ехъ гласъ въ земли Бугарской, и хоточѣхъ възвратитисѣ, ноу
оубоѣхся да не бѣдѣ тако прѣрокъ Иѡна, и паки сънидохъ
въ Крѣтъ. И поу мене рѣша: съниди въ Голоуны гра^{дъ}, и
сънидохъ и явихъ се митрополипоу Иѡанѣ и югда повѣдахъ
юмѣ, ѡнь порѣгасѣ мнѣ велико и рече: ѡ старче бездѣни,
Българе соутъ члѣко^уци и пѣвѣ хотеть изѣсти. Изидохъ
на трѣгъ и чоухъ Българь говореши, и оустрашисѣ срѣце
мою въ мнѣ, и ви^{хъ} тако въ адѣ и тмѣ. И въ єдинъ дѣнь
въ неделоу спѣхъ изидохъ исцѣкѣ и сѣдохъ на мраморѣ ми-
слеши и скръбѣши, и видѣхъ голѣба глаглющи, въ оустѣхъ
ношашѣ зворѣкъ, съчици скокине. соупоуль свезаноу, и врь-
же мнѣ на крило, и прѣчтохъ ихъ, и шворѣтохъ всехъ ѡв и
въложихъ ихъ въ пазоухоу (и) несохъ митрополипѣ. Тог^а ѡ(ни)
въ тело мое скришесѣ, и азъ ист(ре)вихъ грѣцки языкъ, юг^а а
посла(а) митрополипѣ звати ме на т(ра)пѣзѣ, азъ не раз-
оумѣхъ що грѣцк. . къ мнѣ, пѣ сънидохъ се вси Голоуны, чю-
дещесѣ ѡ мнѣ. Тако ис(ка)хоу мене, и чѣхъ Българе ѡ мнѣ
говорѣ. (.)
. . . и Радивой

. 2) глаголахоу: дадите
намъ члѣка іегоже іѣстѣ намъ Бѣа послала, такожде и даше
мене. Поуше мене Българе съ радостію великою, и привелоше
мене въ гра^{дъ} Равень на рѣцѣ Крѣгалницѣ. Язъ написахъ
имъ ѡв словѣ. Язъ ихъ мало зчахъ, а ѡни сами много
прѣговѣтахъ. Тѣ ко рече їѣ православноу кѣрѣ и христ^ино
ѣс прѣдадохъ Боу же.

Бѣ нлоу сътвори Бѣ въ небо и землю. Бѣ понакъ сѣнце
и мѣсъ и вса нѣнаа. Бѣ торниѣ насади рай. Бѣ срѣдѣ въстави
води въ морѣ. Бѣ чѣкъ повѣле и създашесѣ вси скопи
и гадѣ. Бѣ пѣтъкъ създа Ядама. Бѣ събогѣ въдаде юмоу
дѣлоу. Бѣ прѣ. ѡ ща сътвори Бѣ сѣнце и мѣсъ. ѡвѣтъ.
югда сътвори Бѣ ѡв и землю, и югда помисли како да
сътворитъ члѣка, и како да се родитъ ѡв него, и како

хотѣ распѣти и смр'ти прѣдати, и югда ѡ смр'ти по-
мисли їѣ, тогда слъза испадѣ изъ ѡка г҃на, то бо слъзе
нарѣе їѣ с҃лнце, мѣкъ ѡ петрахла г҃на юѣ. Ыпрѡсь. ѡ
кого сътвори бѣ Адама. ѡвѣтъ. ѡ зѣ чести: а, тело юго
ѡ землѣ, вѣ костѣ юго ѡ камена, гѣ крѣ юго ѡ роси юго и
ѡ слнца, а диханіе юго ѡ вѣтра, дѣоу юго ѡ Дѣа Бжїна,
ѣ разоумѣ юго ѡ ѡблака, зѣ ѡчи юго ѡ моря, зѣ помислѣ
ѡ врьзости юго агг҃лки. Ыпрѡсь. Како дїавола сътвори
бѣ. ѡвѣтъ. югда сътвори бѣ їбо и землю, видѣ сень
свою въ водѣ и рѣче: братѣ, изиди и боуди съ мною,
изидѣ члѣкъ и нарѣе имѣ юмоу Сатанаиль. Ыпрѡсѣ. Како
испадѣ. ѡвѣтъ. югда сади їѣ рай, тогда повѣлевашѣ са-
дити. Сатанаиль крадѣше ѡ всьго и шѣдѣ просипа на
срѣдѣ тайно ѡ їа. Гѣ рѣче: ти крадѣше ѡ мене, да бѣ-
дѣтъ тебѣ на прогнаніе. Изидѣ Сатанаиль и рѣче: їи,
блѣви юлико насадихомѣ. Гѣ рѣче: блѣвно да юѣ тоу юсмѣ
азѣ посѣри юго. Сатанаиль идѣ да видѣтъ дрѣво юже
зкрадѣ и посади, югда видѣ дрѣво юго, тогда Сата-
наиль почрѣнѣ, изыгна га дрѣво юго изъ раа. Тогда їѣ
нарече имѣ юмѣ дїаволь. Ыпрѡсѣ. Кто сѣдѣ на прѣспѡ-
лѣ више їа. ѡвѣтъ. Адамѣ югда въздвиже їа на своѣ рамо
и вѣдадѣ юмоу дѣоу. Б. Кон рѣчи прѣжде проговори
Адамѣ. ѡ. Аилоуина, по юѣ сирѣки хвалите їа. Б. Гдѣ
сѣдѣ Адамѣ изышѣ изъ раа. ѡ. Нѣ юдемѣ прѣд двѣрѣ-
ми райскими. Б. Кто бѣ прѣви мрѣвца на земли. ѡ
Авелѣ бѣ прѣви мрѣвца. Б. ѡ кого зачѣсе зло. ѡвѣтъ. ѡ
Кайна: зло лѣжа и клѣвета разбои и дѣгѣбїе. Б. Кто
сътвори зѣ зѣла великихъ. ѡ. Кайна сътвори зѣ зѣла ве-
ликихъ, югда изгивѣ зѣ чѣстѣ свѣтѣ: а дѣгѣбїе, вѣ ада
наслѣди, гѣ землѣ ѡсради, а ѡца ѡпечали, ѣ маперѣ
ѡбездѣти, зѣ ѡврьжѣсѣ зѣ зѣрапомѣ растасѣ. Б. На колико
бѣ раздѣли чѣспїи добротѣ адамию (слѣдѣвать три реда,
откоито има отѣхснѣти думи, а пѣ-надолу листѣтъ сѣвсѣмѣ
отѣхснѣтъ). Б. Ламѣхѣ како бѣ слѣпѣ и како зспрѣкли
Кайна. ѡ. Іако вѣ гнѣва Бѣ жы на Кайнѣ, свѣтѣксѣ хож-
дѣше глава юмоу при ногоу, колѣвашѣ трѣспїїе. Кожѣ
ламѣховѣ мнѣщи звѣрѣ юѣ и направи рѣкѣ Ламѣхѣ и

стрѣклима. Е. Звѣзди ѿ цѣа сътвори Бѣа. ѿв. ѿ пошѣ
гѣа, такожде и агѣли сътвори. Е. Голѣмо ли ие^с сѣице
или мѣа или звѣзди. ѿ Глѣице ие^с голѣмеие ѿ все земле
ѣ пѣприш. Мѣъ ие^с споловина земле. Звѣзда еи дѣне хода.
Е. Далече ли ие^с сѣице ѿ мѣа. ѿ. Елико ѿ земле до
мѣа толико ѿ мѣа до сѣица и до звѣзди. Звѣзди на
не^с и створждени сѣица. Мѣа и двѣ дѣници на иере^х
плавають. (нѣколко редове откъснѣти). Е. Како заходитѣ
сѣице или како исходитѣ. ѿ. Егда заидѣ сѣице поимѣтъ
га агѣли и несоѣтъ га на прѣстѣла гѣна, и полагаѣтъ
га на крило гѣе и поѣтъ пѣсѣна немлѣчноѣю и на ѣ пѣѣ ѿ-
вразѣтъ прѣстѣла, и поимѣтъ сѣице и несоѣтъ на вѣсто^к
и поставѣ^ш на прѣсто^л. Шого ради на голѣ^м дѣа вѣсходи^ш.

ПРИСАЖДАНІЕ.

(Хашлама.)

Искусството за присажданието е било извѣстно още въ
най-древнитѣ врѣмена. То бѣше познато на Финикиянитѣ;
отъ тѣхъ прѣминѣ къмъ Гръцитѣ, които го прѣдадохъ на
Римлянитѣ. Послѣднитѣ се твърдѣ много ползувахъ отъ не-
го, нѣ тѣхнитѣ познания по тоя прѣдметъ бѣхъ свѣрзани съ
много заблуждения. Въ срѣднитѣ вѣкове това искусство бѣ-
ше занемарено, и едва въ врѣмето на Лудвика XIV се да-
де новъ потикъ на присажданието. Именно неговий гради-
наръ, Квинтиний, почнѣлъ да присажда въ градинитѣ му, при
всичко, че имаше много градинари съврѣменници, които не спо-
дѣляхъ неговитѣ възглѣдове по този въпросъ. Отъ тази епоха
насамъ съ присажданието специално сѣ се занимавали мно-
го хора и сега, освѣнъ че е распространено по всичкитѣ
части на свѣта, нѣ и е поставено на здрава научна основа.

Настоящата статия ще има за цѣль да даде на читаю-
щата публика нѣкои познания за рационалното присажда-
ние, както отъ научна, така и отъ практическа точка зрѣние.

Присажданието е най-практически и най-сгодний на-

чинъ за облагородяване и за размножаванieto на растенията. *Присажданieto се състои въ съединението на два клонка на сжщото дърво, или въ прѣнасянието на едно младо клонче, или една млада пжпка отъ едно дърво върху друго.* Само трѣбва да се помни, че присажданieto на двѣ дървета може да стане, когато тѣ сж отъ сжщий видъ или отъ сжщий родъ. Тази операция нѣма за цѣль само размножаванieto на дървесата; тя съхранява добритѣ видове овощни дървета и облагородява дивитѣ; тя ги подобрява, като ги прави да раждатъ по-голѣми плодове и като имъ придава, освѣнъ това по-добъръ вкусъ и по-приятна миризма.

Тя възобновлява хубостъта и жизненната сила на дърветата, било чрѣзъ замѣняването на болнитѣ, отрѣзанитѣ, поврѣденитѣ или погрознѣлитѣ части, било като възобнови симетрията на овошкитѣ, посадени покрай зиждетѣ, плетищата и пр. Най-сетнѣ, благодарение пакъ на присажданieto, човѣкъ най-лесно и много по-скоро може да познае, какви плодове ще дава една млада фиданка, когато порастне. За тая цѣль достатъчно е да се отчекнатъ отъ тая фиданка едно или много клончета и да се присадятъ на друго едно старо дърво отъ сжщия видъ. Послѣ 2—3 години прѣсаденитѣ клончета даватъ вече плодове, когато, ако бѣхж оставени върху собственната си майка за да завържатъ, може би, трѣбване да чакаме 10—12, даже и до 15 години.

Присажданieto трѣбва да се практикува тогава, когато врѣмето е меко и въ това врѣме на годината, когато сокътъ е въ пълната си дѣятелность, щото дърветата, които присаждаме, да бждатъ въ състояние да хранятъ калемитѣ. Необходимо е, щото, слѣдъ присажданieto, всичкитѣ пжпки, що се намиратъ по-долу отъ калемътъ до една да се обкъсатъ, защото иначе по-голѣмата частъ отъ сокътъ ще се губи за тѣхното развитие, и не ще може да достигне достатъчно сокъ за калемътъ, безъ който той не ще може да се развие и може да исъхне.

Когато присажданieto стане въ края на зимата или въ началото на пролѣтъта, често пжкти става нужда да се рѣжатъ калемитѣ по-рано. Въ такъвъ случай тѣ се зарабятъ

въ земята на долу съ дебелия край, близо до дървото, отъ което сж отръзани, и се оставятъ тамъ, додѣто стане нужда да се прѣсадятъ на новото дърво; а когато присажданието става въ края на лѣтото, калемитѣ, приготвени по-отрано още, се държатъ въ водата и на сѣнка.

Мазилка.

При присажданието, първото нѣщо, което трѣбва да направиме, е да се снабдиме съ лѣпило, съ което се облѣпватъ нараненитѣ части, за да се запази калемчето отъ въздухътъ и отъ дъждътъ.

Ето нѣколко рецепти, съ помощта на които всѣкой най-лесно може да си приготви нужното при присажданието лѣпило:

Восѣкъ за присаждание.

Този видъ мазило или лѣокъ се приготвява отъ слѣдующитѣ вещества: зима се 28 части Бургонска смола (чамъ сакжсъ), (poix de Bourgogne *), 28 части черна смола (poix noire **), 16 ч. жълтъ восѣкъ, 14 ч. лой и 14 ч. прѣсѣяна пепель.

Може да се употреби и слѣдующий смѣсъ:

500 gr. Бургонска смола,

250 gr. черна смола,

60 gr. жълтъ восѣкъ,

60 gr. дървена смола (резинъ) и

15 gr. овча лой.

Какъвто и да бѣде смѣсътъ, трѣбва да го употребимъ доста топълъ, за да бѣде течень, нѣ не пакъ съвсѣмъ горѣщъ, за да не би да изгориме или да поврѣдиме тъкани-тѣ на дървото.

Всичкитѣ тия вещества трѣбва да се стопятъ на слабъ огнь, да се объркатъ и да се смѣсжатъ добръ; въ врѣме на операцията посрѣдствомъ едно мангалче това мазило се държи топло.

*) Това е прѣчистена смола отъ борови или други дървета.

**) Това е бургонска смола, смѣшена съ прѣсѣяни сажди.

Въ минутата на употреблението, мазилото трѣбва да се охлади тѣй, щото да може да се държи въ ржката ни. Тогава съ помощта на една малка четчица земаме да го растиламе по ранитѣ на присадѣтъ. До като мазилото е на огънѣтъ, не трѣбва да оставаме вжтрѣ четчицата.

Има още и много други начини за приготвувание на мазилото за присаждане. Единъ много добъръ начинъ е слѣдующия :

Стопете заедно и смѣсете точно :

500 gr. жълтъ воскъ ; 500 gr. мазно теребентиново масло ; 250 gr. Бургонска смола ; 125 gr. овча лой. Когато смѣсѣтъ е вече направенъ, пооставете го да истине на половинъ, послѣ си намокнете ржцѣтъ съ вода и направете отъ това тѣсто, малки топчета или пръчици. Послѣ, когато искате вече да си служите съ тази мазилка, за да я направите гъвка и еластична, поомачкайте я съ помощта на пръститѣ си.

Друга мазилка : Напревете единъ смѣсъ отъ равни части кравешки или волски лайна съ мегка глина, или каквато и да е глина, стига да бѣде тя леплива (грѣнчарска глина). Тая мазилка е много полезна, защото съ нея може много добръ да се замѣни всѣка друга мазилка.

На всѣки случай, необходимо е да се употреби една голѣма частъ, за голѣмитѣ рани и врѣзани мѣста на кората. Кравишката смѣтъ съединява малкитѣ частици на глината и образува една обмазка, която мжчно може да се распуца. Не е злѣ въ тоя случай да се хвърли малко житни или ечмичени зърна, съ луспитѣ заедно, които, като се размѣсжтъ съ останжлото, образуватъ най-добри врѣски, които така сжщо не позволяватъ на обмазката да се напуква. Освѣнъ това тая мазилка има и това прѣимущество, че не пропуца въздухѣтъ да прониква до тъканитѣ.

Прѣврѣскитѣ.

Прѣди да почнемъ операцията, нужно е да си приготвие вълнена прѣжда, грубо упрѣдена и малко присукана.

За прѣвързването нужно е да имаме и нѣколко платнени подвезки (ивици), потопени въ катранъ.

Често пѣти, при пѣмание на платнени подвезки, можеме да си послужиме и съ лика отъ дърво, съ конопени врѣски или даже съ върбова лика. На всѣки случай приврѣскитѣ трѣбва да бѣдѣтъ доволно еластични за да не наранѣтъ присадѣтъ. Щомъ се увѣриме, че калемѣтъ се е хванѣлъ, веднага трѣбва да пораслабимъ прѣврѣскитѣ; това се забѣлѣзва обикновенно на 15^и день слѣдъ операцията. Въ случай, че не раслабимъ врѣскитѣ, вслѣдствие на изобилното натрупване на сокѣтъ, който не може да прѣмине по-нагорѣ, когато дървото е здраво приврѣзано, образуватъ се наращения отъ разна голѣмина, които загрозяватъ дървото.

Ножчета за присаждане.

Множество инструменти има, които сѣ прѣпорѣчени за присажданieto; 'най-проститѣ обаче сѣ най-добритѣ. Едно малко косарче или едно обикновенно ножче е достатѣчно. Важното е острилото на ножчето да бѣде отъ чиста добра стомана; при това да бѣде и много остро, тъй щото отрѣзанитѣ части да бѣдѣтъ отрѣзани равно и гладко, за да могатъ послѣ да се намѣстѣтъ и да се прилѣпнѣтъ едно до друго хубаво.

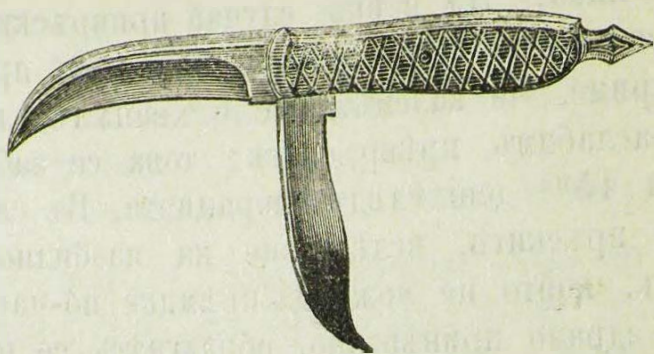
Обикновенното ножче за присаждане (фиг. 1), което е въ най-голѣмо употрѣбление, е дълго отъ 5 — 6 сант. безъ дрѣжката (сапѣтъ). Върхѣтъ му е малко нѣщо закривенъ отъ къмъ лицето. Дрѣжката, която може да бѣде отъ проста кость, е по-дълга отъ самото ножче и прѣзъ срѣдата е врѣзана така, щото ножчето може да се затваря.

(Фиг. 1).

Освѣнъ обикновенното ножче за присаждане, има още много други инструменти, които градинаритѣ употрѣбляватъ за сѣщата цѣль. Ние ще спомѣнеме още тъй нареченитѣ ножчета (фиг. 2) Lesueur и Groulon (фиг. 3). Първото се състои отъ двѣ острила; съ горното острило можѣ

да се присажда чрѣзъ рѣска, за което послѣ ще говориме какъ става, а съ долното острило може да се присажда съ щитче. Кога присаждаме чрѣзъ рѣска, по-добрѣ е да си служиме съ ножчето, наречено Groulon, което е прилично на

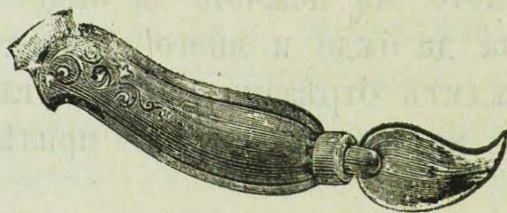
(Фиг. 2).

(Фиг. 3).

сатъръ; съ вдълбнатата частъ на ножчето се врѣзва по-напрѣдъ кората, която не може послѣ да се пука наклонено.

Освѣнъ тѣзи ножчета, употребяватъ се и други нѣкои, като тѣй нареченото *Ножче за присаждане* (фиг. 4), кое-

(Фиг. 4).

то има форма на запетая и служи за разцѣпване на стѣблата. За врѣзването на дебели стѣбла, нѣкои употребяватъ единъ видъ *ржично трионче* (фиг. 5).

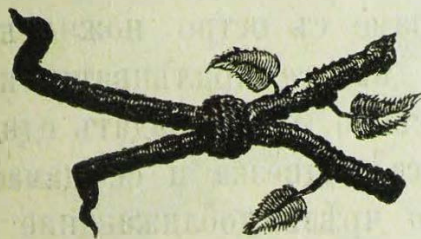
(Фиг. 5).

Опрѣдѣление. Всѣко едно растение, което произлиза отъ сѣме или което принасяме направо отъ гората, гдѣто е расло въ диво състояние, се нарича *дивецъ* (диво дърво).

Майка се нарича това растение, на което се присажда. Тая частъ, що привързваме на майката, има названия : калемъ, филисъ, младочка, издънка и пр.

РАЗНИ ВИДОВЕ ПРИСАЖДАНИЕ.

До сега въ науката има описани повече отъ 120 вида присаждане, отъ които ето най-употрѣблнитѣ.

(Фиг. 6)

1. Присаждане чрѣзь доближаване.

Земаме двѣ клончета отъ едно и също дърво и безъ да ги отсичаме отъ него, доближаваме ги, слѣдъ като ги врѣжиме по такъвъ начинъ, щото да могатъ врѣзанитѣ части да съвпаднахтъ една въ друга и добрѣ да сж прилѣпнахтъ. Отъ като сж сраснахтъ привързанитѣ клончета и се увѣриме добрѣ, че присажданието е сполучливо, само тогава, и то, ако има нужда, можеме да отрѣжеме едното клонче и да го оставиме да се храни отъ другото. Това е най-простото присаждане и съ него най-лесно се сполучва особено съ растения, на които дървото е твърдо и които иматъ тънка кора. Това присаждане може да се практикува на стѣбла, клонове, корени и пр.

Това присаждане има и туй прѣимущество още, че може да се практикува прѣзь всичкото врѣме, когато сокътъ е въ движение. Присажданието чрѣзь доближаване е, по всѣка вѣроятностъ, най-старий начинъ на присаждане, защото е и най-естественний.

Присажданието по този начинъ се е създадо само по се бе си въ лѣсоветѣ чрѣзь случайно сближаване и кръстосване на два клона, които, слѣдъ като сж се търкали взаим-

но дълго време подъ влиянието на вѣтрѣтъ, най послѣ се е прилѣпила тѣхната кора и сѣ сраснали по-между си.

Най-добрѣ е да се присажда по тоя начинъ на пролѣтъ въ мѣсець мартъ и априль. За тая цѣль първото нѣщо, което трѣбва да направиме, е да окастриме клоноветѣ така, щото всичкий сокъ да отива само къмъ тия части, на които искаме да присадиме. Слѣдъ това като се мине нѣколко време, доближаваме клоноветѣ единъ до други, и забѣлѣзваме дѣ се приплѣпватъ; отрѣзваме съ остро ножче кората и на двата клона тъкмо тамъ, дѣто се приплѣпватъ, и то тѣй щото двѣтъ обѣлени части тъкмо да съвпадатъ една въ друга. Тогава се прѣвързватъ съ подвезка и се намазватъ съ лѣпило.

Присажданieto чрѣзъ доближаване се употрѣбява още за облагородяването на стѣбла или клонове, като ги снабдиме съ нови клончета по такъвъ начинъ, щото ги правимъ симетрични и красиви. Така на пр. едно голо стѣбло можемъ да направиме много по-прилично, като присадимъ на неговата горна часть единъ клонъ или едно клонче отъ нѣкое съсѣдно нему подобно дърво или отъ нѣкой другъ неговъ клонъ. За да сполучимъ това трѣбва по-напрѣдъ да изрѣжемъ една часть отъ кората въ тая часть на дървото, гдѣто ще кръстосаме клонѣтъ отъ съсѣдното дърво. Отрѣзваме тѣй сжщо една часть отъ кората на доближания клонъ. Двѣтъ части се доближаватъ по такъвъ начинъ, щото добрѣ да съвпаднатъ, тогава се прѣвързватъ и се помазватъ съ мазило. Когато напълно се увѣриме, че клонѣтъ добрѣ се срасълъ съ дървото, тогава го отрѣзваме отъ долу подъ сраснатото мѣсто.

Този видъ присаждане става и по другъ начинъ: отрѣзваме въ форма на доста дълго клинче върхѣтъ на едно клонче; послѣ направаме една рана върху стѣблото или клонѣтъ, на когото искаме да присадиме и прилагаме тамъ направеното вече готово клинче. Въ случай, когато това присаждане се прѣдпочете отъ първото, трѣбва да се прави на пролѣтъ и да се внимава, щото добрѣ да се подвържи присадѣтъ.

Другъ единъ видъ присаждане по сближаване е този,

който се нарича *присаждане по доближаване на филизъ* (фиг. 7). Това присаждане е много практично, когато искаме да подновимъ единъ поврѣденъ клонъ, особено въ прасковитъ; употребява се и за лозата. То се практикува въ мѣ-

(Фиг. 7).

сецитъ: априлъ, май и юний. За тая цѣль на долната частъ на клона се избира единъ филизъ доста развитъ, върхътъ на който да стои по-високо отъ точката, гдѣто ще стане доближаванieto. Слѣдъ това обѣлваме една частъ отъ външната обвивка на филизътъ и именно тамъ, гдѣто тя ще се допира до точката, която ще присаждаме. По сжщия начинъ обѣлваме и кората на клонътъ около тая точка и тогава, слѣдъ като добръ прилѣпиме филизътъ до клонътъ, щото обѣленитѣ части да съвпадатъ, обвързваме ги внимателно за да не би да поврѣдиме крехкия филизъ. Когато филизътъ порасте, изново можемъ да го прилѣпиме на останалата частъ на поврѣдения клонъ. Това може да повториме и потретиме, до като съвършено поправиме клонътъ, и на слѣдующата пролѣтъ можемъ вече да отрѣжиме клонътъ подъ мѣстото, дѣто е слѣпенъ съ филизътъ.

§ 2. Присаждане чрезъ издѣнка.

Този видъ присаждане е много по-простъ отъ първия и неговото употребление е много по-распространено. Това присаждане се практикува на пролѣтъ, когато сокътъ е въ най-големата си сила. За калеми се зематъ малки издѣнки или младочки, които се отдѣлятъ отъ майка имъ, прѣди да се присаджтъ на друго дърво. Различаваме нѣколко вида:

Присаждане на процѣвъ (фиг. 8). Отрѣзваме майката и набодваме по нея млади издѣнки отъ послѣдната година. Операцията се прави съ присади, отсѣчени още прѣзъ зимата.

Понеже това присаждане е въ най-голѣмо употребление, ний ще кажеме нѣщо повече за него. То трѣбва да се практикува, до като сокътъ още не е отдѣлилъ кората отъ дървото, защото иначе сполуката ще бѣде съмнителна и мжч-

(Фиг. 8).

на. Най-благоприятното врѣме е началото или свършването на мартъ. При това трѣбва да се гледа да ли пролѣтъта захваща рано или късно. Избираме правиленъ здравъ клонъ; този клонъ може да бѣде отъ послѣдната година. Прѣдпочтителни сж обаче двѣ-годишнитѣ. Клонътъ се отрѣзва нѣколко дена по-рано, нъ може и тутакси слѣдъ отрѣзването да се присади. Дължината му не трѣбва да е по-голѣма отъ 40 до 45 с. м. Издѣнката се отрѣзва въ форма на острилото на ножътъ. Дебелата частъ трѣбва да нѣма повече отъ 4—6 милим. и кората ѝ да не бѣде обѣлена. Слѣдъ това съ единъ трионъ отрѣзваме върхътъ на растението на прилична височина и съ помощта на едно остро косарче или съ едно каквото и да е остро ножче, изглаждаме добръ плоската повърхность, находящи се на горната страна. Така частъ отъ дървото не трѣбва да има по нея чепове, защото иначе ще се распука неправилно. Сега земаме единъ чукъ и едно ножче за присаждане или едно обикновенно ножче.

отваряме една цѣпка отъ 5 до 8 милим., като тураме ножчето прѣзъ срѣдата на стѣблото и биемъ отгорѣ съ чукчето, додѣ се спуска; вкарваме едно малко клинче за да държи цѣпката отворена; въ това врѣме вкарваме единъ или два калема приготвени сжщеврѣменно, като се постраемъ да ги вкарваме по такъвъ начинъ, щото тѣхната корица да се допира и съвпадне направо съ по-дебелата кора на майката. Най-важното е, щото кората на майката и кората на калемътъ да се сближътъ по такъвъ начинъ, щото да се намиратъ въ пълно съприкосновение. Не трѣбва да забравяме, че коритѣ най-напрѣдъ трѣбва да се сраснѣтъ по-между си. Сега, като извадиме клинчето, което държеше цѣпката отворена, странитѣ ѝ на часътъ се доближаватъ и съ сила притиснѣтъ на калемътъ. Слѣдъ това се облѣня всичкото внимателно и добрѣ, а отъ горѣ туряме една стиска мѣхъ, сѣно или плѣва; обвързваме го съ врѣвъ или лика и забичваме между сѣното и ликата или врѣвѣта една прѣчка за да кацатъ на нея птицитѣ, защото иначе могатъ да счупѣтъ или измѣстѣтъ калемитѣ. По-благоразумно е да се турѣтъ изведнажъ нѣколко калема, защото често пѣти съ единъ калемъ не може да се сполучи. Въ случай, че всичкитѣ калеми се хванѣтъ, то ний си оставаме тѣзи, що сж най-силни, а по-слабитѣ изрѣзваме, като пискунъ, и отново ги покриваме съ сѣното или мѣхътъ.

До като плоската отрѣзана частъ на майката не се покрие съ наращение, образувано отъ сокътъ, нищо не трѣбва да се разбѣтва. Това наращение се образува отъ изобилния сокъ, който нѣма на кждѣ да отиде по-нагорѣ. Тогавъ майката е напълно вече гарантирана отъ дѣждѣтъ и отъ слънцето и може тая частъ съвършено вече да се открие. При това всичкитѣ млади издѣнки, които въ послѣдствие бихж израсли по край калемътъ трѣбва тутакси да си откъсватъ или изрѣзватъ, защото иначе ще го направѣтъ да изсѣхне.

Присаждане на процѣтъ е най-удобно за растения, които сж на открито небе и на които плодетѣ иматъ сѣмки. Практикува се и за много растения, които служатъ за укра-

шение. За да сполучи този видъ присаждане необходимо е, щото калемътъ да има поне двѣ пѣпки и мѣстото, гдѣто ще го забодемъ на дървото да е много здраво. Клончетата, които ще ни послужатъ за калеми, трѣбва да се отсѣкжтъ още когато сокътъ е въ недѣятелность. Ако тѣзи калеми трѣбва да се носѣтъ надалечъ или да се употрѣбжтъ дълго врѣме слѣдъ отрѣзването имъ, въ такъвъ случай забичваме дебелия имъ край въ една тонка влажна глина или въ единъ картофелъ, защото иначе тѣ ще исъхнжтъ, до като дойде врѣме да се употрѣбжтъ. Върховетѣ на калемитѣ въ този случай могатъ да се отрѣжжтъ малко по-горѣ отъ пѣпкитѣ. Но този начинъ можеме да присаждаме само единъ калемъ, съ два или съ четири. Когато имаме само единъ калемъ, тогава правиме само една рѣзка и въ нея забичваме калемътъ; когато имаме два калема, правиме пакъ една рѣзка само на плоската часть на отрѣзаното дърво и на двата края на тѣзи рѣзка забичваме по единъ калемъ. Когато имаме най-послѣ четири калема, въ такъвъ случай правиме двѣ рѣзки на кръсть и на четиритѣ края забичваме по единъ калемъ.

(Слѣдва).

ЛОЗАРСТВО И ВИНАРСТВО.

I.

ЛОЗАРСТВО.

Онзи, който иска да има добро лозе, трѣбва :

- 1) да избере добра земя за лозето си,
- 2) мѣстото да има добро положение,
- 3) да избере добри лозени прѣчки,
- 4) да посади лозето си правилно и
- 5) да го обработва и тори добрѣ.

Земя. Прѣди всичко лозарската земя трѣбва да бѣде ровка и топла, по-малко е добра кремливата земя, а съвсѣмъ не струва лѣпливата клисавица или смолница съ непроницаема основа (мочуръ). За лозята е много добра оная земя, която се е образувала отъ разрушаванieto на гранита, сиени-та и гнейсътъ; *) послѣ — вулканическа земя. Тѣй също сгодни сѣ за лозарството : глинесто-пѣсъчливата земя (съ малко пѣсѣкъ), глинесто-мергелната (въ която покрай глината има отъ 5 — 20 % варовита земя, шаровитица), гипсена, варови-та земя и тебеширна земя. Много грозде ражда варовитата и наторената варовито-пѣсъчна земя. Черноземя може да раж-да много грозде, нѣ отъ долно качество.

Положение на лозето. Лозята трѣбва да се саджѣ по бърда, да сѣ наклонени къмъ югъ или къмъ юго-истокъ. Котловинитѣ на бърдата, когато иматъ южно наклонение, сѣ много сгодни за лозя, защото тѣ тамъ много по-лѣсно зрѣйтъ.

Лозези прѣчки. Лозарѣтъ трѣбва да знае въ тази мѣст-

*) Тѣзи камене образуватъ и по нашенско цѣли планини : такъва е напр. : Берковишката пл. Гранита се познава по това, че на него се отличаватъ три съставни части : червеникаки или блѣдо-червеникави зърна отъ полекня шпатъ, сиви пѣсъчни зърна и лю-спи отъ слюда. Гнейза имѣ сѣдѣтъ съставни части, само че не е зърнестъ, а напластенъ на пластове. Сиенига много прилича на гранита, само, че намѣсто слюда има Амфиболъ отъ тъмно — зеленъ или черенъ цвѣтъ, пѣсъчнитѣ зърна липсватъ.

ность, гдѣто иска да сади лозето, кои видове зрѣжтъ най-рано, кои даватъ повече грозде, и да избира прѣчки отъ такива лози. Който иска да прави силно вино, трѣбва да търси лози съ благо грозде; който иска да продава грозде за ѣденіе, трѣбва да търси рано-зрѣящи лози съ вкусно грозде. Ако иска лозарьтъ есенъ да продава късно грозде, той трѣбва да търси лози, които даватъ кораво грозде, което узрѣва късно и т. н.

Прѣчки за садение се рѣжжтъ есенъ. Избиратъ се съ срѣдна дебелина отъ здрави и буйни лози. Тѣзи прѣчки трѣбва да иматъ кжси стави. Отрѣзватъ се съ малка часть отъ ланската прѣчка подъ надутата часть, гдѣто сж сраснали. Очистватъ се прѣчкитѣ, прѣрѣзватъ имъ върхътъ, щото да не сж по-дълги ота 6 руна. Пжпкитѣ се пазатъ отъ оронване.

По 25 прѣчки се вързватъ въ единъ снопъ и се заравятъ въ земята да прѣзимуватъ. Въ началото на априлий ги изравятъ отъ земята и ги заравятъ въ плитки трапове, въ ровка, топла и умѣрено-влажна земя, около 3 руна дълбоко. Около 15-й Май, прѣчкитѣ сж почнали вече да израстватъ; изравятъ ги *прѣдпазливо*, поразенитѣ изхвъргатъ, а другитѣ почватъ да садятъ безъ всѣкакво бавение.

По други мѣста не садятъ направо тѣй лозитѣ, а ги заравятъ 3-ий пжтъ въ съвсѣмъ рохка земя и много близо една до друга, тѣй щото и надъ най-горнята пжпка има още единъ прѣстъ земя. Отъ единъ редъ до други има 6 руна. Поливание става често. Земята се прѣровя отъ врѣме на врѣме, за да се очисти отъ трѣвата. Горната пжпка иска рва клонче надъ земята. Прѣзъ августъ клончетата се прѣрѣзватъ на половина. На есенъ се заравятъ съ прѣстъ за-да не измрѣзнжтъ и на пролѣтъ се изваждатъ изъ земята съ коренитѣ за-да се насаджтъ окончателно.

Садение на лозето. Най-напрѣдъ се побива едно дърво въ срѣдъ разораното мѣсто за лозе. На пладнѣ, когато слънцето е право надъ главитѣ ни, когато сѣнката на дървото е най-кжса, ние ще изровимъ една бразда тъкмо тамъ, гдѣто пада сѣнката. Тая бразда продължаваме по права линия и отъ двѣтѣ страни, догдѣто стигне до крайщата на мѣ-

стото. Това е главната *основна бразда—слънчева бразда—* или пладнена бразда. Всичкиѣ други бразди, трѣбва да бждѣтъ паралелни или успоредни на слънчевата.

По тази линия ще се насаждѣтъ лозитѣ на разстояние 90—100 сантиметра една отъ друга. Нека да положимъ, че ние ще садимъ прѣчките на 90 ст. разстояние; ако лозитѣ сж на 90 ст. разстояние и редоветѣ трѣбва да бждѣтъ на толкозъ. Лозитѣ на II-я редъ не трѣбва да сж успоредни съ лозитѣ отъ I-я редъ, а всѣка лоза отъ II-я редъ да е тъкмо между двѣ лози отъ I-я редъ, тъй щото да съставляватъ съ тѣхъ равнобедренъ тригълникъ.

Заради това се направя отъ дърво тригълникъ съ основа 90 ст. и височина 90.

Полагатъ го на земята и садѣтъ на крайщата му.

Садението става прѣзъ м. априлий. Ако земята е много суха, сади се подиръ дъждъ, ако ли земята е влажна, сади се при добро врѣме.

Ще издѣламе единъ колецъ до 60 ст. дълъгъ, около 5 ст. дебелъ. Той се забива въ земята, порасклатва се малко и се изважда. На мѣстото му се туря лозена прѣчка.

Лозената прѣчка се поставя съ дебелия край на долѣ. Коренитѣ, които сж отъ срѣдата на горѣ, кждѣ върха, се орѣзватъ съвсѣмъ, а на онѣзи отъ срѣдата, кждѣ дебелия край, се орѣзватъ съ ножици само върховетѣ.

Отрѣзва се една става отъ кждѣ върха и се забодва прѣчката въ дунката, тъй щото единъ чифтъ нѣпки да сж надъ земята. Праздното мѣсто около прѣчката се напълва съ земя, измѣшана съ торъ и се притиска отъ наоколо съ ржа. Около всѣкоя лоза се оставя трапъ за да се събира дъждовита вода. Додѣто лозитѣ да се забодѣтъ въ земята, покриватъ ги съ мокри кърпи да не изсъхнатъ. Лозитѣ не трѣбва да сѣдѣтъ дълго врѣме извадени и не насадени. Ако подиръ садението настане суша, то трѣбва новонасаденитѣ лозини отъ врѣме на врѣме да се поливатъ.

Рѣзание на лозето. Прѣзъ лѣтото лозитѣ искарватъ ластаръ. Прѣзъ октомврий този ластаръ се отрѣзва близо надъ главичката, дѣто е покаралъ. Послѣ се заравя лозето

съ земя за-да прѣзимува. На пролѣтъ ний имаме вече *садъ-годинякъ* или *едногодишно лозе*. Отрѣзватъ се внимателно лозитѣ и почва новъ ластаръ да расте. До есенъ ластарътъ не трѣбва да се пипа. На есенъ пакъ се отрѣзва новоизраслото близо до самото мѣсто, дѣто е покаралъ. По този начинъ горната частъ на посадената прѣчка надебелява, образува се *главинка*, която ще служи за основа на плодоносящитѣ бѣдъщи ластари. Ако на главината сж понижали повече ластари, то онѣзи, които сж биле на срѣдата, орѣзватъ се *равно* съ главината, а само крайнитѣ се оставятъ малко по-дълги: рѣжжтъ се надъ надебелелото мѣсто.

Рѣзанието на лозята отъ една страна подпомага на бързото растение на коренитѣ, а отъ друга страна принуждава лозата да бѣде кжса и да дава добри прѣчки за гроздоветѣ.

Добро е, рѣзанието да става винаги есенъ, тамъ особено, дѣто лозето есени се заровва съ земя за-да не измрѣзне. При есенното рѣзание лозитѣ не пушатъ толкова сокъ, колкото пролѣтъ, оставатъ по-силни; освѣнъ това заровватъ се по-лесно. Орѣзанитѣ прѣчки трѣбва да се насѣчжтъ на ситни кжсове и да се измѣшатъ съ торѣтъ, съ когото ще си торимъ лозето. Ако това стане прѣзъ зимата, тѣ вече изгниватъ за на пролѣтъ.

По пасъ лозитѣ се рѣжжтъ съ особни *косаре*. Много по-сгодни сж за това *кlostернайбургскитѣ* лозени ножици или боденскитѣ.

Подиръ рѣзанието се заравятъ лозитѣ.

Рѣзанието бива: *високо и ниско*.

Ако главината е много буйна, ако земята на лозето е много силна и климата е топълъ, то ний можемъ да рѣжемъ високо лозитѣ.

Това става тъй: избиратъ се двѣ или три силни прѣчки и се рѣжатъ на 8 или на 10 пѣпки високо, другитѣ се отрѣзватъ на 2—4 пѣпки. На другата година пѣпкитѣ на високо-рѣзанитѣ лози се развиватъ на прѣчки, които даватъ много грозде. Ниско-рѣзанитѣ даватъ само ластаръ, който ще служи за идущата година. На есенъ двоегодишнитѣ прѣчки се отрѣзватъ до главината, а между новитѣ — едногодишнитѣ

— се избиратъ на ново двѣ до три за високо рѣзание и тъй се продължава постоянно, щото никога да не оставатъ надъ главината прѣчки по-стари отъ двѣ години. При високото рѣзание ний получваме повече грозде, нъ земята се бърже истощава и гроздето често бива отъ по-долно качество. При всѣка главина съ дълго рѣзание трѣбва да стои колецъ, на когото да се вързватъ дългитѣ ластари.

При ниското рѣзание се орѣзватъ всичкитѣ прѣчки по на 3—4 пѣпки. Грозде се получава по-малко, нъ по-добро; главината не засѣнява гроздоветѣ, не се истощава тъй скоро и колци не сж нуждни.

Ако лозитѣ сж много силни, то долнитѣ двѣ пѣпки не сж плодни — трѣбва да се рѣже на 4 пѣпки.

При рѣзанието винаги трѣбва да се внимава, щото прѣчката, която рѣжемъ да стои на ланска, а не на по-ланска основа.

Рѣзанието може да става и пролѣтъ, както и правѣтъ на много мѣста по насъ, особено, ако лозето не се заровва есенъ.

Подпорки. Когато рѣзанието е високо, има нужда отъ колци. Лозата не трѣбва да лѣжи на земята. Хубаво е да се намажатъ долнитѣ части на колцитѣ (дѣто ще лежатъ на земята) съ катранъ. Въ единъ котелъ се вари катранъ, потопяватъ се колцитѣ петъ минути въ този катранъ и се изваждатъ. Тѣй тѣ ставатъ много по-трайни.

Присаждане (хашладисване) на лозитѣ. Лозини за присаждане се отрѣзватъ въ най-ранната пролѣтъ, до дѣто още нѣма сокъ и се държатъ въ зимникътъ, додѣто се стопли врѣмето.

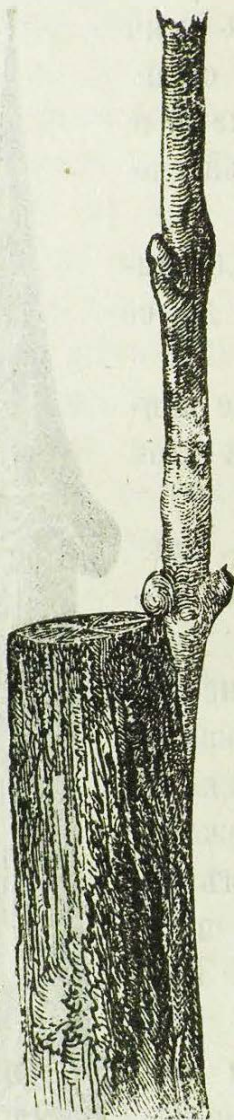
Главината, на която ще прѣсаждаме, се откопва 45 ст. надълбоко отъ земната повърхность (фиг. 4), тъй щото стъблото да остане голо. Прѣрѣзва се 15—20 ст. подъ земна-

(Фиг. 1).

та повърхност. Прѣсаждането бива два вида: *на съдло* и *на процѣпъ*.

§ 1) *На съдло*. Лозовата прѣчка (калехътъ) се отрѣзва като перо (фиг. 1). Подъ самата пѣпка е наченато. На главината се отрѣзва съотвѣтствующа дълбина, тъй щото, като

(Фиг. 2)

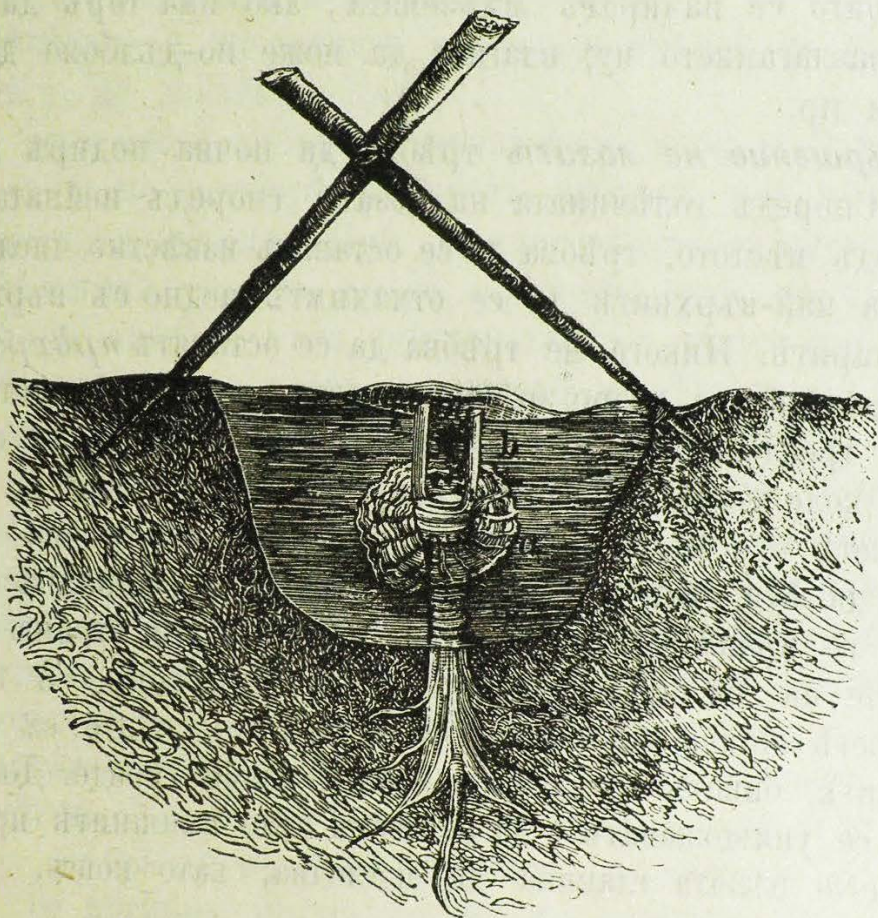
(Фиг. 3).

приложимъ лозината, хубаво да се прилѣпи. Вардиме само да не изрѣжимъ отъ дървеснината на главината (фиг. 2).

§ 2) *На процѣпъ*. Лозината се рѣже отъ двѣтъ стра-

ни, щото да остане като клинъ. Пялките стојатъ между рѣ-
зоветѣ. Този клинъ е като ножъ: отъ едната страна е по-
дебелъ — тилътъ на ножътъ — а отъ другата страна е за-
остренъ — острието на ножътъ.

На прѣрѣзаната главина се тура прѣзъ срѣдата ножътъ.
Удря се съ чукъ и главината се разцѣпва. Туря се единъ
клинъ за-да се държи цѣпътъ отворенъ. Зиматъ два калема

(Фиг. 4).

и ги втикватъ отъ двѣтъ страни на цѣпътъ, тъй щото де-
белата страна на калема да е отвънъ и да спада кората на
калемътъ съ кората на главината (фиг. 3).

Обвързва се съ върбови прѣчки. Обвива се съ мѣхъ
(фиг. 4) и се заравя съ земя, до дѣто лозината не се вижда,
туря се бѣлѣгъ. Ако работата е хубаво извършена, още пър-
вата година ще имаме на присаденитѣ лози ново грозде.

Обработване и торение на лозето.

Поне два пѣти въ годината трѣбва да се копа лозето, по-добрѣ е три пѣти. Прѣзъ априлий трѣбва да се прѣкопа по-дълбоко. Въ края на юлий по-плитко; добрѣ е и прѣзъ августъ едно плитко копание да се мине. Копанието служи, не само да се отстранитрѣвата, а още и да се направи земята ровка, да пропуска влиянието на атмосферата върху разнитѣ соли, които се намиратъ въ земята; ако има торъ да се улесни разлаганието му; влагата да може по-дълбоко да проникне и пр.

Кършение на лозитѣ трѣбва да почва подирѣ цѣвтението. Споредъ голѣмината на лозата, споредъ нейната сила и споредъ мѣстото, трѣбва да се оставятъ извѣстно число гроздове, а най-върхнитѣ да се отмахнатъ заедно съ върховетѣ на ластаритѣ. Никога не трѣбва да се оставятъ *прѣгрозди*, т. е. гроздове за второ зрѣние; понеже въ нашитѣ мѣста това върхно грозде едва ли може хубаво да узрѣи, а то отнима голѣмо количество сокъ, който би билъ отъ голѣма полза за гроздоветѣ отъ първото цѣвтение. Лозата не трѣбва да се остави да буи, защото отъ една страна тя засѣнява гроздето и го прави мячно да зрѣи, а отъ друга страна тя за да расте на високо, се нуждае отъ много сокъ, и тъй за гроздоветѣ остава по-малко. Онѣзи прѣчки, които сж вжтрѣ въ лозитѣ, биватъ по-слаби и даватъ слабо грозде. Добрѣ е, тѣ да се унищожаватъ и да оставатъ само външнитѣ прѣчки, така щото цѣлата главина да изгледва, като кошъ, вжтрѣ празенъ.

Вързване на лозитѣ. Много случай се показали, че вързванието на лозитѣ не става винаги тъй внимателно, както би трѣбвало да бжде. Особено по насъ не се обръща почти никакво внимание, нито на начина на вързванието, нито пакъ на врѣмето, когато то става. Често пѣти при бързата работа лозитѣ се вързватъ толкозъ стѣгнато, щото вжтрѣ не може да проникне свѣтлина, а нѣкой пѣтъ и листоветѣ се згмечватъ (притискатъ). Това прави голѣма пакостъ на лозитѣ. Листоветѣ, които се нахождатъ вжтрѣ

притиснати, немогът вече да помагатъ на зрѣянieto на гроздето; освѣнъ това тѣзи листове често дѣйствуватъ наопаки: вмѣсто да принасятъ захаръ на лозата, не могатъ да производятъ за себе си нуждното количество, и заради това истеглуватъ, исмукватъ, отъ лозата готовия вече захаръ и дѣйствуватъ врѣдително; това врѣдно дѣйствие само по себе си стига да обърне вниманието на трудолюбивитѣ лозари. Освѣнъ това лозенитѣ прѣчки, като се притиснатъ, немогътъ хубаво да се развижатъ и да си дозрѣжатъ.

Забѣлѣзано е, че таквизъ неразвити прѣчки на другата година често не даватъ плодъ.

Би било много хубаво вързването да става прѣди цвѣтението, за-да не се поврѣжда послѣ цвѣтътъ или нѣжнитѣ вече образувани зрънца. При ранното вързване листоветѣ, още не заякнали, могатъ да се обръщатъ сами на кждѣто има свободно мѣсто и къмъ свѣтлината, така щото, като заякнатъ, тѣ иматъ вече добро положение и дѣйствуватъ хубаво за развитието на цѣлата лоза и за зрѣянieto на гроздето.

Торение. Ако земята не се тори редовно, то тя почва да ослабва и става безплодна. На земята трѣбва редовно да се доставятъ тѣзи вещества, които растенията и отниматъ.

Лозитѣ се нуждажатъ тѣй сящо отъ редовно торение. Има три вида торъ: 1) обикновенъ яхърски торъ—бунице, 2) землистъ (минераленъ) торъ и 3) животински торъ.

Обикновения яхърски торъ е отъ първа важность за нашитѣ мѣста. Съ тоя торъ най-добрѣ е да се тори пролѣтъ. Ископватъ се бразди по край главинитѣ, дълбоки до 30 ст. Въ тѣхъ се посипва торътъ до 20 ст. дебелина, безъ да се притиска и послѣ се посипва съ тънъкъ пластъ земя. Торението трѣбва да бѣде умерено. Ако много торъ се изсипва подъ една главина, то тя нараства много, дава повече грозда, нъ отъ долно качество. Добрѣ е, да се раздѣли лозето на три части и всѣка година да се тори едната частъ.

Който иска сериозно да се завземе съ торението не само на свойтѣ лозя, нъ и на нивитѣ си, трѣбва да си приготви особено мѣсто за събиране на торътъ. За това се ископва единъ плитъкъ трапъ, обигражда се отъ наоколо съ

орозанлия зидъ, високъ отъ 1—2 $\frac{1}{2}$ метра. Въ срѣдата се забива единъ колъ и се насипва наоколо буніще отъ яхжрътъ или отъ кошарата. Между буніщето и яххра ископватъ другъ единъ трапъ по-дълбокъ; въ него пушаме единъ каналъ отъ буніщето и единъ каналъ отъ яххра. По тѣзи канали ще си стича пикочѣта отъ яхжрътъ и течноститѣ отъ буніщето. Сега въ този трапъ, ний събираме отъ касапницата кръвъ, остатки отъ кожи, рокове, черева и други животински остатъци. Този животински материи заедно съ тѣчноститѣ отъ яххра и отъ буніщето почватъ да гниѣтъ и образуватъ много добръ торъ. Много по-добръ е ако втория трапъ е покритъ. Въ този трапъ може да се тури и пърщини (джибри, ципури, комини). Отъ врѣме на врѣме буніщето може да се полива съ гасена варъ; гасената варъ недопуска амоніачнитѣ соли да се испаряватъ въ въздуха, пакъ и тя сама е нужна на торѣтъ.

Отъ слѣдующата таблица може приблизително да се види стойността на разнитѣ торове:

СЪДЪРЖАНИЕ ВЪ ПРОЦЕНТИ:

Т О Р О В Е	Азотъ	Фосфор. киселина	Кали
Прѣсно буніще	0.45	0.21	0.52
Згнило буніще	0.50	0.26	0.63
Старо буніще	0.58	0.80	0.50
Течностъ отъ буніще . .	0.15	0.10	0.49
Гуано (Птич. торъ) . . .	12.00	13.00	2.30
Рогово брашно	12.00	5.50	—
Пепель отъ лист. дър. .	—	6.00	50
Пепель отъ чам. дър. . .	—	4.50	6
Костено брашно	2.00	16.60	0.10
Гюверджиле	15.50	—	—
Костени вжг. употребявани	0.50	26.10	0.10

Добър торъ може да се направи, ако смѣсваме пепелъ отъ дърва съ костени, вжглища и гюверджиле. Съ таквъ торъ се тори есенъ, подиръ браніето на лозята. Между всѣки четири главини се прави една гунка съ колецъ около 40 ст. дълбока. Нанѣлва се съ този торъ и се насипва съ земя.

Не трѣбва никога да употрѣбяваме само единъ торъ. По добръ е, кога се тори първо съ буніщето, послѣ съ животинския торъ, сетнѣ съ минералния.

II.

ВИНАРСТВО.

ГРОЗДОВЕРЪ.

Гроздето трѣбва да се бере, когато така узрѣй, щото, ако сѣди повече, почва да се разваля, да гний. Щомъ гроздето почва да зрѣй, то киселината му постъпенно се намаля, а захартъ почва да се увеличава, а заедно съ това увеличава се и голѣмината на зърната; а когато гроздето почва до прѣзрѣва, спира се вече увеличаванието на захарта. Ако е влажно врѣмето, почва се гниение, а ако е сухо и топло — гроздето почва да съхне и *относителното* тегло на захарта тогазъ може да се увеличи още. Двѣтъ тукъ изложени таблици, много ясно показватъ ходътъ на зрѣянието.

1000 зърна грозде изъ Австрия иматъ

			тяжестъ :	гроз. захаръ :	киселина :
На	Датумъ				
На	17 юлий		1094.1 gr.	6.1 gr.	26.6 gr.
"	30 "		1299.6 "	9.2 "	34.0 "
"	3 августъ.		1686.1 "	12.0 "	43.8 "
"	13 "		1693.5 "	57.9 "	44.2 "
"	20 "		1700.2 "	88.6 "	37.0 "
"	27 "		2571.1 "	248.0 "	31.7 "
"	3 септ.		2305.6 "	257.2 "	29.4 "
"	10 "		2476.5 "	360.8 "	22.1 "
"	31 "		2007.9 "	454.5 "	19.3 "
"	1 октомвр.		1954.3 "	335.5 "	14.2 "
"	13 "		1588.3 "	297.1 "	13.5 "

Отъ анализитѣ на нѣкои грозда отъ лозята при Висбаденъ се е оказало, че гроздето съдържа :

		захарь %	киселина %
На	27 юлий	0·6	2·7
"	9 августъ	0·9	2·9
"	17 "	2·3	2·8
"	28 "	8·2	1·90
"	7 септемвр.	11·9	1·20
"	17 "	18·4	0·95
"	28 "	17·5	0·80
"	5 октомвр.	16·9	0·80
"	12 "	18·6	0·9
"	22 "	17·9	0·6

И отъ двѣтѣ таблици се види, че съ настѣпването на октомврий, когато гроздето почне да прѣзрѣва, количеството на захарта не се увеличава вече.

Зрѣнието на гроздето зависи отъ врѣмето, отъ климатътъ, отъ положението на лозето, отъ качеството на земята, отъ родътъ на главината, отъ старостта ѝ, отъ обработването на лозето и пр.

Узрѣлото грозде се познава лесно. Бѣлото грозде на свѣтлината не изглежда вече зеленикаво, а кафяно-жълто и прозрачно ; синото и червеното грозде изглеждатъ черно ; зърната почватъ да повѣхватъ, сѣмкитѣ лесно се дѣлятъ отъ мѣснината ; гроздинкитѣ ставатъ кафеяни и повѣхнжли и на коленцата лесно се прѣтрошватъ.

До като листата на главината сѣ още зелени и врѣмето е добро, може още да се очаква увеличение на полезнитѣ части въ гроздето и гроздето може да се държа на главината ; нѣ щомъ листата пожълтѣятъ и врѣмето не е добро, това не става ; наопаки, почва гниение и гроздето трѣбва да се бере.

По нѣкои мѣста, дѣто врѣмето е много сухо, оставатъ гроздето да стои и слѣдъ узрѣването му. Тогазъ почва то да засъхва, водата му се насмалява и захарта се сгъстява.

Отъ таквозъ засъхнало грозде се приготвяватъ силни, благи и ароматически вина.

Когато червеното грозде прѣзрѣй, то боята му се разваля — изгубва си ясността и бистротата.

Когато се бери лозето, винаги трѣбва да се помни, *че само добръ узрѣлитѣ, здравитѣ гроздове правятъ добро вино*. Затова, който иска да си направи добро вино, не трѣбва нито единъ зеленъ гроздъ да остава, нито пакъ гнилъ, нито гжбясалъ.

Понеже всичкото грозде не може отъ единъ пѣтъ да узрѣе, затова и не трѣбва изведиждъ да се бере. Когато лозарьтъ забѣлѣжи, че има много грозде узрѣло, и тукъ-тамъ се виждатъ прѣзрѣли и загнили гроздове, трѣбва да почне първото браніе. Обира се здравото и зрѣлото грозде, а зеленото се остава за по-късно браніе. Известно е, че има нѣкои видове грозде, което и узрѣло на киселпева. По-добръ е такива лози да се унищожаватъ, нѣ ако ги има, трѣбва и тѣхното грозде да се дѣли отъ хубавото. Що има гнило и гжбясало, исхвърля се на страна за оцетъ. Подиръ десетина дни лозарьтъ може втория пѣтъ да си бере лозето, като пакъ внимава да не бере зеленото и гнилото грозде. Укаленитѣ гроздове трѣбва да се умиждъ и прѣсушждъ. И зеленото грозде може да се събере отдѣлно. Отъ него се получава кисела ягуридна вода, добра за киселение ястието.

Браніето трѣбва да става, кога врѣмето е хубаво, ясно и сухо. Колко е по-топло врѣмето, когато се бере гроздето, токова е по-добръ. Причинитѣ на това ще пояснимъ на друго мѣсто. Сутрина, додѣ не падне росата, да се не почва браніето, защото много непотрѣбна вода се внесе съ гроздето. Ако настане лошаво врѣме, трѣбва да се прѣкъсне браніето, додѣ се поправи врѣмето. Исклучение трѣбва да се прави само, когато гроздето почне въ голѣмо количество да гние. Сжщо трѣбва да се изостави браніето, ако падне снѣгъ. Слана не врѣди на добръ-узрѣлото грозде. Само ако се бере усланено, трѣбва да се размрази и просуши.

Врѣние. Щомъ гроздето се откъсне отъ лозата, почва се подиръ нѣколко врѣме разлагание въ зърната. Ако зър-

ната сж згмечени, разлаганieto се почво скоро. Велѣдствие на това разлаганie захаръта въ гроздото се прѣврѣща въ шпиртъ и вжглененъ задушливъ газъ. Това разлаганie става съ шумъ; сокътъ се движи, като че ли ври, и излазхтъ мѣхурчета пълни съ задушливия газъ. Ние казваме на това разлаганie *връние* или *кипение* или *бродение*.

Кога гроздето начева да ври, колко врѣме ври и колко силно ври — всичко това зависи отъ врѣмето, отъ зрѣлостъта на гроздето, отъ количеството на гроздето и още отъ това, да ли гроздето ври съ пращинкитѣ (на каша) или ври само сокътъ (мѣстътъ).

Ученитѣ хора сж узнали, че причината на врънието сж едни малки растенiйци, прилични на мухола. Тѣ сж око не могатъ да се видѣхтъ. Сѣмената имъ сж още по-малки и се носихтъ отъ вѣтрѣтъ на всѣкждѣ по въздуха. Тѣзи сѣмена, като паднхтъ въ мѣстътъ, расплодяватъ се въ кжсо врѣме милионни растенiйци, които служхтъ, като *квасъ* на благото вино. Въ тѣлото на тия квасовци захаръта се прѣврѣща въ шпиртъ и задушливъ газъ. Ако изморимъ тѣзи квасовци, или като сваримъ виното, или като му туримъ синапаво сѣме, или карболова киселина, или други нѣкои нѣща, то виното не ври вече. Тѣзи квасовци можемъ да ги видимъ съ микроскопъ (стъкло, което увеличава нѣщата, които гледаме.) Тѣ сж малки валчести или длѣгнести тѣла, които много скоро сж расплодяватъ. Ако е много студено, тѣ не могатъ да вирѣхтъ, за това на студено виното не ври или мжчно ври. Слѣдъ като прѣкипи виното, утайва се на дѣното калъ. Въ тая калъ има милиони такива квасове. Тѣзи растенiйци нека ги наречемъ *шпиртни квасове*.

Има други видъ квасовци, доста прилични на прѣднитѣ, които прѣврѣщхтъ виното въ оцетъ. Нихъ ще наречемъ *оцетни квасове*. Има още много квасове, така на пр. тѣзи които подквасватъ хлѣбътъ, тѣзи които подквасватъ млѣкото, онѣзи които разваляхтъ маслото и пр.

Врънието на благото вино бива двойно. Изъ начало имаме *буйното връние*, което протака 7—8 дена. Въ това врѣме по-голѣмата частъ отъ захаръта е станжала вече на шпиртъ, нъ все пакъ остава въ виното още сахаръ.